

Б. М. Орловський

КРИМІНОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КРИМІНОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до вивчення навчальної дисципліни

*Для студентів денного (заочного) відділення
економіко-правового факультету*

Спеціальність: 081 «Право»

Рівень вищої освіти: перший бакалаврський

ОДЕСА
ОНУ
2020

УДК 343.91/97(076)
К83

Орловський Богдан Михайлович, доктор юридичних наук, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики

Рецензенти:

О. А. Чуваков, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики;

Т. О. Павлова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики.

Рекомендовано до друку вченою радою
економіко-правового факультету ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 4 від 24 грудня 2019 р.

Орловський Б. М.

К83 Кримінологія : методичні рекомендації до вивчення навчальної дисципліни для студентів денного (заочного) відділення економіко-правового факультету спеціальності 081 «Право» рівня вищої освіти: перший бакалаврський / укладач Б. М. Орловський ; *Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Економ.-прав. ф-т – Одеса : ОНУ, 2020. – 86 с.*

Методичні рекомендації будуть корисними для студентів, аспірантів, викладачів юридичних факультетів та вузів, науковців, практичних працівників, усіх, кого цікавлять питання навчальної дисципліни «Кримінологія».

УДК 343.91/97(076)

© Орловський Б. М., 2020
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Тематичний план навчальної дисципліни «Кримінологія».....	12
Програма курсу «Кримінологія».....	14
Зміст лекцій, плани семінарських і практичних занять, завдання для самостійної роботи студентів та методичні вказівки.....	19
Змістовний модуль I (загальна частина).....	19
Контрольні питання до змістового модулю I.....	38
Змістовний модуль II (особлива частина).....	39
Контрольні питання до змістового модулю II.....	64
Питання до заліку з навчальної дисципліни «Кримінологія».....	66
Список рекомендованих джерел до вивчення курсу «Кримінологія».....	69

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Кримінологія як загальнотеоретична наука про злочинність та засоби боротьби з нею, перебуває у постійному розвитку, розширюється коло її інтересів. Кримінологічні знання використовуються в усіх науках кримінального циклу, законотворчій діяльності, програмуванні протидії злочинам та багато в чому обумовлюють кримінальну політику держави. У рамках сьогодення предмет кримінології охоплює сферу передкримінальної і кримінальної поведінки, а також її віктимологічні аспекти, відбувається вдосконалення і розширення методів кримінологічних досліджень та понятійного апарату цієї науки.

Вивчення кримінології – важлива складова професійної підготовки, в першу чергу висококваліфікованих юристів, а також педагогів, психологів, соціологів та інших фахівців. Без кримінологічних знань на сьогодні не можуть обійтися працівники будь-яких правоохоронних органів, а без уміння оперувати сучасними кримінологічними знаннями неможливо розробляти і здійснювати адекватні заходи протидії злочинності. Працівники правоохоронних органів, які перебувають на передньому краю боротьби та протидії злочинцям, повинні вміти збирати, аналізувати й узагальнювати інформацію про рівень, структуру, динаміку, детермінанти злочинності, що допоможе їм ефективно виконувати свої службові обов'язки.

Все це обумовлює важливість та необхідність вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія», яка розроблена та складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму «Правознавство» й має на меті сприяння систематичному та глибокому вивченню студентами теоретичного і практичного матеріалу.

Предметом вивчення дисципліни «Кримінології» є положення відповідно до структури курсу, що складається з Загальної та Особливої частини. В Загальній частині розкриваються та вивчаються: поняття, предмет, методологія та структура кримінології; злочинність, її основні характеристики та види; особа злочинця та особа потерпілого (жертви) як об'єкти кримінологічного дослідження; причини та умови (детермінанти) злочинності, обставини, що їм сприяють; методи та форми попередження і профілактики злочинів.

В Особливій частині вивчаються окремі види злочинності: насильницька злочинність, організована злочинність, економічна та корупційна злочинність, наркозлочинність, злочинність жінок та неповнолітніх тощо, а також особливості їх суб'єктного складу, причини та умови виникнення, методи та форми попередження і профілактики.

Міждисциплінарні зв'язки дисципліни «Кримінологія» перетинаються із наступними дисциплінами: «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право», «Кримінально-процесуальне право», «Соціологія».

Метою викладання навчальної дисципліни «Кримінологія» є надання студентам цілісної уяви про структуру злочинності та її прояви, надання можливості поглибленого вивчення окремих різновидів злочинності, причин та умов їх виникнення, методів і форм їх попередження та профілактики, та у загальному плані – професійна підготовка до успішної практичної та наукової діяльності висококваліфікованих фахівців – правознавців. Вивчення даного курсу спрямоване на формування у студентів власного уявлення про історичні передумови становлення та розвитку кримінології, задачі та значення сучасної кримінологічної науки, її методологічну основу, а також злочинність як динамічне соціальне явище, мотивацію девіантної поведінки та детермінацію окремих злочинів, прогнозування протидії ним.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Кримінологія» є:

- формування у студентів власного уявлення про історичні передумови становлення та розвитку кримінології, задачі та значення сучасної кримінологічної науки, її методологічну основу;
- ознайомлення студентів із предметом, системою, об'єктами та методами кримінології, методологією кримінологічних досліджень;
- ознайомлення студентів із загальними характеристиками, елементами і закономірностями злочинності як динамічного соціального явища;
- розуміння підстав виокремлення видів злочинності, причин та підстав їх виникнення;

- ознайомлення студентів із законодавством щодо попередження і профілактики злочинності та окремих її видів;
- сприяння розвитку у студентів самостійності мислення;
- засвоєння студентами кримінологічної лексики і термінології;
- формування правової культури студентів.

Нормативна дисципліна «Кримінологія» вивчається студентами четвертого курсу спеціальності 081 «Право» економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова у сьомому семестрі. Планом навчального процесу для вивчення курсу цієї дисципліни відведено 2,5 кредити (75 годин учбових занять). З них на лекції передбачено – 22 години (6 годин – заочна форма), на практичні та семінарські заняття – 14 годин (2 години – заочна форма), на самостійну роботу – 39 годин (67 годин – заочна форма). Формою контролю є залік. Дисципліна вивчається з застосуванням кредитно-модульної системи (КМС) і складається з двох змістових модулів. Перший змістовий модуль складають теми 1-5, другий - теми 6-11.

Даний курс викладається шляхом поєднання аудиторних занять із самостійною роботою. Лекційні, семінарські, практичні заняття належать до аудиторних занять. До заліку допускаються студенти, що відпрацювали всі пропущені заняття, виправили незадовільні оцінки, отримані на семінарських заняттях, набрали мінімальну кількість балів і успішно здали змістові модулі.

Одним з обов'язкових елементів учбового плану для студентів є підготовка до семінарських та практичних занять. Для цього студентам необхідно, керуючись записами, зробленими під час лекції, а також методичними вказівками до кожної теми, опрацювати та ознайомитися з рекомендованою учбовою, учбово-методичною літературою, нормативно-правовими актами з кожної теми, засвоїти їх основні положення. Виконання завдань по темам курсу є обов'язковою умовою підготовки до практичних занять. Самостійна підготовка передбачає написання рефератів, доповідей та повідомлень, аналіз нормативних актів і літературних джерел, огляд бібліографії, виконання практичних завдань, вирішення задач тощо.

Для розв'язання завдань необхідно завести окремий зошит, при необхідності записати тези відповідей на питання практичних занять. Розв'язання завдань має бути чітким, повним, обов'язкова присутність

посилання на статті нормативних актів з позначкою, коли і ким він був виданий; має бути особисте тлумачення проблеми на підставі чинного законодавства.

Студентам необхідно постійно проводити моніторинг нових нормативно-правових актів, що приймаються Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України.

Запорукою успішного вивчення дисципліни буде систематична перевірка ступеню засвоєння теорії кримінології, яка може відбуватися у формі опитування, співбесіди, тестування, написання контрольних робіт, вирішення конкретних завдань.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

а) загальних

ЗК-1. Здатність до абстрактного, логічного та критичного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК-2. Здатність застосовувати знання в професійній діяльності у стандартних та окремих нестандартних ситуаціях.

ЗК-3. Уміння планувати і організовувати свою професійну діяльність.

ЗК-5. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, добре володіти правничою термінологією.

ЗК-7. Навички збору і аналізу інформації з національних і міжнародних джерел, оцінка її достовірності, використання сучасних інформаційних технологій і баз даних.

ЗК-8. Здатність проведення досліджень, уміння грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, належним чином їх обґрунтовувати, брати участь в аргументованій професійній дискусії.

ЗК-9. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК-10. Здатність бути критичним і самокритичним, визнавати та виправляти власні помилки.

б) фахових загальних

СК-3. Знання стандартів правничої професії.

СК-4. Знання міжнародних стандартів прав людини.

СК-8. Знання засад і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів таких фундаментальних галузей права, як:

конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінально-процесуальне право.

СК-9. Навички реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

СК-10. Уміння застосувати знання у практичній діяльності при моделюванні правових ситуацій.

СК-11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

СК-12. Здатність аналізувати правові проблеми та формувати правові позиції.

СК-13. Здатність застосовувати юридичну аргументацію.

СК-14. Здатність виявляти проблеми правового регулювання і пропонувати способи їх вирішення, включаючи подолання юридичної невизначеності.

СК-16. Навички консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

СК-18. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності.

в) спеціальних фахових

1. Знання предмету, методу, джерел та структури кримінології, методології кримінологічного дослідження.
2. Здатність розкривати види та основні показники злочинності, тенденції і фактори її розвитку в Україні.
3. Уміння розрізняти причини та умови злочинності; навички правильно проводити їх класифікацію.
4. Знання кримінологічних вчень про особу злочинця та жертву злочину, вміння формулювати їх основні кримінологічні ознаки.
5. Здатність розрізняти між собою причини та умови злочинності і обставини, що сприяють вчиненню злочину.
6. Знання завдань і функцій, методів та форм попередження і профілактики злочинів, нормативної бази із цього питання.

7. Уміння встановлювати причини та умови, заходи попередження і профілактики щодо конкретних різновидів злочинності.
8. Знання основних теоретичних і нормативних елементів конкретних різновидів злочинності.
9. Здатність вірно визначати систему державних органів із попередження та профілактики злочинності.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- поняття, предмет, методологію та структура кримінології як навчальної дисципліни та науки;
- злочинність, вчення про неї, її основні характеристики та види;
- кримінологічне вчення про особу злочинця та особу потерпілого (жертви), їх ознаки;
- причини та умови (детермінанти) злочинності, обставини, що їм сприяють;
- методи та форми попередження і профілактики окремих різновидів злочинності;

вміти:

- визначати поняття, предмет, методологію та структура кримінології як навчальної дисципліни та науки;
- охарактеризувати основні показники злочинності (стан, рівень, структуру);
- викласти кримінологічну характеристику особи злочинця та жертви злочину;
- аналізувати заходи попередження і профілактики окремих різновидів злочинів;
- здійснювати кримінологічний аналіз кримінально-правових норм.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Навчальна нормативна дисципліна «Кримінологія» викладається за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (КМСОНП).

Дана система запроваджується з метою удосконалення системи контролю якості знань студентів, сприяння формуванню системних та систематичних знань, стабільної самостійної роботи впродовж семестру, підвищення об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ECTS).

Оцінювання знань студентів повинно сприяти реалізації низки завдань, зокрема:

- підвищення мотивації студентів до системного навчання впродовж семестру та навчального року, переорієнтація їх цілей з отримання позитивної оцінки на формування системних, стійких знань, умінь та навичок;

- відповідність переліку, форм, та змісту контрольних заходів вимогам КМСОНП;

- відкритість контролю, яка базується на ознайомленні студентів на початку вивчення дисципліни переліком, формами та змістом контрольних завдань, критеріями та порядком їх оцінювання;

- подолання елементів суб'єктивізму при оцінюванні знань, що забезпечується виконанням індивідуальних завдань із застосуванням модульної системи оцінювання, іспиту;

- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей студентів, розвитку їх творчого мислення, та підвищення ефективності навчального процесу.

Ця дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з двох змістових модулів (ЗМ). По завершенню курсу студенти складають залік. На залік виносяться вузлові питання, типові і комплексні завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індивідуальних завдань, які включають *поточний (модульний ЗМ1, ЗМ2), підсумковий (КПМ) та семестровий (СК) контроль.*

Результати контрольних завдань оцінюються за 100-бальною системою.

За результатами оцінювання змістового модуля студентам виставляються бали.

Максимальна кількість балів, що може набрати студент у п'ятому семестрі за один ЗМ, дорівнює 30-ти балам. За два змістовних модулі студент може одержати максимум 60 балів (по 30 балів за кожний ЗМ), які додаються до наступних максимально можливих 40 балів (до 20 балів за кожну вірну відповідь усного завдання), що одержуються ним за комплексний підсумковий модуль (КПМ).

Під час викладання матеріалу лекцій лектор може здійснювати контрольні опитування студентів. Максимальна оцінка, яку студент може отримати за ці опитування складає 20 балів, які є складовими КПМ.

Орієнтовні форми поточного контролю (ПМК) знань на семінарських заняттях та їх оцінка:

- доповідь (виступ на задану тему) – до 5 балів;
- доповнення доповіді – до 3 балів;
- експрес опитування – до 3 балів;
- самостійна робота – до 4 балів;
- вирішення задач – до 4 балів;
- тестування (з набору суджень вибрати вірні) – до 3 балів;
- доповідь, реферат (змістовна письмова робота на задану тему з аналізом літератури та висновками) – до 5 балів;
- участь у дискусії – до 2 балів.

У випадку відсутності студента на лекції або семінарському занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування у позааудиторний час (час консультацій викладача) або відпрацювати пропущене заняття шляхом написання реферату на тему, задану викладачем (але не більше половини від загальної кількості лекцій та семінарських занять). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка у балах. За 10 днів до початку екзаменаційної зимньої сесії викладач припиняє приймати відпрацювання.

Таким чином, за цю дисципліну студентом може бути отримано максимально 100 балів. У підсумку, оцінені за 100-бальною системою, знання студента відображаються у заліковій книжці.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Параметр и	Змістовий модуль 1 (ЗМ1)	Змістовий модуль 2 (ЗМ2)	Комплексний підсумковий модуль (КПМ)	Разом (підсумкова оцінка (СК))
Оцінка у балах	0 - 30	0 – 30	0 - 40	0 - 100

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ESTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90-100	A	зараховано
85-89	B	
75-84	C	
70-74	D	
60-69	E	
35-59	FX	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРИМІНОЛОГІЯ»

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	ла б.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. КРИМІНОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА												
Тема 1. Поняття, історія, методоло- гічні основи та	7	2	2	-	-	3	7	1	1	-	-	5

предмет кримінології												
Тема 2. Злочинність, її різновиди та основні характеристики	7	2	2	-	-	3	7	1	1	-	-	5
Тема 3. Кримінологічне вчення про особу злочинця та жертву злочину	7	2	2	-	-	3	6	1	-	-	-	5
Тема 4. Кримінологічна характеристика причин та умов злочинності	7	2	2	-	-	3	7	-	-	-	-	7
Тема 5. Протидія злочинності. Запобігання і профілактика злочинності	7	2	2	-	-	3	7	-	-	-	-	7
Модульна контрольна робота	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 1	36	10	10	-	-	16	34	3	2	-	-	29
Усього за модулем 1	36	10	10	-	-	16	34	3	2	-	-	29
Модуль 2												
Змістовий модуль 2. КРИМІНОЛОГІЯ												
ОСОБЛИВА ЧАСТИНА												
Тема 6. Насильницька злочинність	8	2	2	-	-	4	6	1	-	-	-	5
Тема 7. Кримінологічні аспекти наркозлочинності та проституції	7	2	2	-	-	3	6	1	-	-	-	5
Тема 8. Економічна та корупційна злочинність	6	2	-	-	-	4	7	-	-	-	-	7
Тема 9. Організована злочинність. Участь	6	2	-	-	-	4	8	1	-	-	-	7

неповнолітніх у злочинності												
Тема 10. Пенітенціарна злочинність	6	2	-	-	-	4	7	-	-	-	-	7
Тема 11. Екологічна злочинність	5	2	-	-	-	3	7	-	-	-	-	7
Модульна контрольна робота	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 2	39	12	4	-	-	23	41	3	-	-	-	38
Усього за модулем 2	39	12	4	-	-	23	41	3	-	-	-	38
Усього годин	75	22	14			39	75	6	2	-	-	67

ПРОГРАМА КУРСУ «КРИМІНОЛОГІЯ»

МОДУЛЬ 1 ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

КРИМІНОЛОГІЯ ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Тема 1. Поняття, історія, методологічні основи та предмет кримінології

1. Поняття, об'єкт і предмет кримінології, її система.
2. Завдання та функції кримінології. Її місце в системі кримінально-правових наук.
3. Становлення та розвиток кримінології як науки. Кримінологічні школи (класична, неокласична, позитивістська, сучасна).
4. Історія кримінології в Україні та країнах СНД.
5. Загальнонаукові та спеціальні методи кримінологічного дослідження.
6. Види та етапи кримінологічних досліджень.
7. Джерела кримінології та їх система.

Тема 2. Злочинність, її різновиди та основні характеристики

1. Злочинність як соціальне явище, її поняття та різновиди.

2. Кількісні та якісні показники злочинності. Рівень, коефіцієнт, динаміка, структура, географія та «ціна» злочинності.
3. Латентна злочинність, її поняття та фактори, що обумовлюють існування.
4. Рівні та види латентності. Шляхи виявлення латентної злочинності.
5. Географія злочинності в Україні та фонові явища.

Тема 3. Кримінологічне вчення про особу злочинця та жертву злочину

1. Поняття особи злочинця, його кримінологічні ознаки та характеристика.
2. Класифікація і типологія злочинців.
3. Поняття жертви злочину (потерпілого) та його кримінологічна характеристика.
4. Віктимологія як наука про жертву злочину, її основні категорії (віктимність, віктимна ситуація, ступінь віктимності та типи жертв).
5. Суїцид. Механізм суїцидальної поведінки.

Тема 4. Кримінологічна характеристика причин та умов злочинності

1. Поняття причин та умов злочинності, їх класифікація. Мотивація злочинця.
2. Теорія детермінації злочинності. Самодетермінація злочинності.
3. Економічні, політичні, соціальні, ідеологічні детермінанти та фактори злочинності.
4. Обставини, що сприяють злочинності, їх відмінність від детермінант злочинності.
5. Криміногенна ситуація та її різновиди.

Тема 5. Протидія злочинності. Запобігання і профілактика злочинності

1. Поняття запобігання і профілактики злочинів, їх завдання та принципи.
2. Класифікація профілактичних заходів загального та індивідуального спрямування.

3. Методи та форми попереджувальної (профілактичної) діяльності в Україні.
4. Система суб'єктів профілактики та запобігання злочинів в Україні.
5. Теорія соціального контролю над злочинністю Е. Дюркгейма. Соціальна норма.
6. Кримінологічне прогнозування та планування діяльності із запобігання злочинів.

МОДУЛЬ 2

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

КРИМІНОЛОГІЯ

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

Тема 6. Насильницька злочинність

1. Поняття, рівень і структура насильницьких злочинів. Їх динаміка та латентність.
2. Кримінологічна характеристика вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень.
3. Кримінологічна характеристика насильницького зазіхання на статеву недоторканість.
4. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів (грабежів, розбоїв, вимагання).
5. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. Види насильницьких злочинців.
6. Детермінанти насильницької злочинності.
7. Профілактика й запобігання насильницьких злочинів.

Тема 7. Кримінологічні аспекти наркозлочинності та проституції

1. Кримінологічна характеристика наркоманії та різновидів наркотичних засобів.
2. Детермінанти вживання наркотиків та кримінально-правові наслідки таких дій.
3. Наркобізнес, його види, етапи та стадії розвитку, заходи протидії.
4. Заходи протидії наркоманії та система державних органів у цій сфері.
5. Проституція як соціальне явище, її кримінологічна характеристика,

різновиди та зв'язок із злочинністю.

6. Незаконний бізнес у сфері «торгівлі людьми»: кримінологічна та кримінально-правова характеристика.

7. Заходи протидії проституції та система державних органів протидії. Зарубіжний досвід легалізації проституції.

Тема 8. Економічна та корупційна злочинність

1. Поняття та структура економічної злочинності. Види економічних злочинів.

2. Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють економічні злочини, їх класифікація.

3. Детермінанти економічної злочинності.

4. Запобігання злочинам у сфері економіки. Склад державних органів, що займаються профілактикою та запобіганням економічних злочинів.

5. Поняття та система корупційних злочинів. Їх відмінність від економічних.

6. Кримінологічна характеристика особи корупціонера.

7. Детермінанти корупційної злочинності.

8. Засоби протидії корупційній злочинності, зарубіжний досвід із цього питання.

Тема 9. Організована злочинність. Участь неповнолітніх у злочинності

1. Поняття і кримінологічні критерії організованої злочинності, її основні напрямки здійснення.

2. Кримінально-правове регулювання участі у організованій злочинності за законодавством України.

3. Кримінологічна характеристика структури організованих злочинних груп.

4. Детермінанти та способи протидії організованої злочинності, система державних органів у цьому напрямку.

5. Відмивання «брудних грошей» злочинними організаціями та «конвертаційними центрами», їх транснаціональність.

6. Втягнення неповнолітніх у злочинність та у організовану злочинність. Злочини, що вчиняються неповнолітніми.

7. Особливості детермінації злочинної поведінки неповнолітніх.

8. Запобігання злочинності серед неповнолітніх: шляхи та способи.

Тема 10. Пенітенціарна злочинність

1. Поняття пенітенціарної злочинності та пенітенціарної кримінології, їх завдання.
2. Причини та умови пенітенціарної злочинності.
3. Кримінологічна характеристика й типи злочинців, що вчиняють злочини у місцях позбавлення волі.
4. Заходи запобігання і профілактики злочинів серед ув'язнених.
5. Організована злочинність та злочинні групи у місцях позбавлення волі, її види та прояви.
6. Боротьба із організованою та рецидивною злочинністю у місцях позбавлення волі.

Тема 11. Екологічна злочинність

1. Поняття і кримінологічна характеристика екологічних злочинів.
2. Кримінально-правове регулювання екологічних злочинів та їх різновиди за КК України.
3. Детермінанти екологічної злочинності.
4. Заходи профілактики і запобігання екологічної злочинності.
5. Сучасний екологічний стан України.

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

МОДУЛЬ І ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І

КРИМІНОЛОГІЯ *ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА*

ТЕМА 1. ПОНЯТТЯ, ІСТОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПРЕДМЕТ КРИМІНОЛОГІЇ

Лекція — 2 год.

Студенту потрібно розуміти, що за своїм змістовним перекладом поняття «кримінологія» означає вчення про злочин (від латинського «*crimen*» – злочин та грецького «*logos*» – вчення). З часом значення цього слова стало трактуватись більш широко і в теперішній момент воно розуміється як наука про злочинність. У зарубіжній літературі поряд із терміном «кримінологія» трапляються й інші терміни – «кримінальна соціологія», «кримінальна біологія», «соціологія злочинності», «кримінальна антропологія» тощо.

Отже загалом **кримінологію** можна розглядати як комплексну науку, яка досліджує сферу суспільних відносин, що виникають у зв'язку із існуванням злочинності (її сутність, історичні форми прояву, детермінанти, стан, структуру і динаміку, засоби протидії тощо).

Варто звернути увагу, що кримінологія є самостійною наукою, яка відрізняється від науки кримінального права за предметом і завданнями. Наприклад, якщо предметом кримінального права є окремий склад злочину, кримінальне покарання за нього, види злочинів тощо, то предметом кримінології – злочинність як соціальне явище, її причини і умови, особистість злочинця і жертви. Якщо завданням кримінального права є покарати винного за вчинений злочин, то кримінології – не допустити самого формування особи з антисуспільною спрямованістю поведінки.

Отже, **предмет** кримінології утворюють наступні чотири складові елементи: 1) злочинність як соціально-правове явище; 2) особа

злочинця; 3) причини та умови (детермінанти) злочинності; 4) заходи протидії, попередження, профілактики злочинності.

Від предмету кримінології необхідно відмежовувати її **об'єкт** яким є безпосередньо *злочинність* та особливі форми реакції на неї. Розмежування предмету і об'єкту є важливим теоретико-пізнавальним питанням у методології комплексних досліджень, оскільки «предмет» завжди обумовлюється «об'єктом» і є його стороною, зафіксованою у певній формі.

За своєю **системою** кримінологія поділяється на Загальну та Особливу частини. В Загальній частині розкриваються та вивчаються: поняття, предмет, методологія та структура кримінології; злочинність, її основні характеристики та види; особа злочинця та особа потерпілого (жертви) як об'єкти кримінологічного дослідження; причини та умови (детермінанти) злочинності, обставини, що їм сприяють; методи та форми попередження і профілактики злочинів.

В Особливій частині вивчаються окремі види злочинності: насильницька злочинність, організована злочинність, економічна та корупційна злочинність, наркозлочинність, злочинність жінок та неповнолітніх тощо, а також особливості їх суб'єктного складу, причини та умови виникнення, методи та форми протидії, попередження і профілактики.

У процесі вивчення теми студенту потрібно виділити основні **завдання кримінології**, якими є:

- 1) здобуття достовірних знань про те, що становить її предмет;
- 2) виявлення та аналіз факторів (чинників), які обумовлюють злочинність;
- 3) встановлення процесу формування особи злочинця та жертв злочинів;
- 4) розробка засобів протидії злочинності та запобігання і профілактики злочинної поведінки з боку окремих осіб.

Із таких завдань випливають наступні **функції кримінології**:

- 1) описова – пов'язана з тим, що кримінологія виявляє і описує певні факти соціальної дійсності, пов'язані зі сферою злочинності, окреслює їх властивості й ознаки;

2) пояснювальна – полягає в тому, що кримінологія надає наукове пояснення суті досліджуваних кримінологічних об'єктів на основі емпіричних даних і теоретичних положень;

3) прогностична – кримінологія прогнозує майбутній стан певних значущих процесів та явищ у сфері злочинності при вивченні тенденцій їх розвитку;

4) практично-перетворювальна – кримінологія спрямована на перетворення отриманих кримінологічних знань у конкретні форми реалізації в правозастосовній (практичній) сфері діяльності суб'єктів протидії і профілактики злочинів.

Розглядаючи питання про кримінологічне дослідження студенту необхідно звернути увагу на його окремі етапи, які включають: розробку програми і плану аналізу об'єкта, що вивчається; вибір емпіричних показників і робочих гіпотез дослідження; формування організаційно-технічного плану дослідження (аналітичний, експериментальний, розвідувальний), застосування відповідних методів дослідження, спрямованих на збір кримінологічної інформації; співставлення, аналіз та узагальнення отриманих результатів, формування конкретних висновків.

При вивченні джерел кримінології студенту необхідно звернути увагу на усю сукупність нормативно-правових актів (кодексів, законів, підзаконних актів тощо), що використовуються у кримінологічній сфері.

Практичне заняття (семінар) – 2 години:

1. Поняття, об'єкт і предмет кримінології, її система.
2. Завдання та функції кримінології. Її місце в системі кримінально-правових наук.
3. Становлення та розвиток кримінології як науки. Кримінологічні школи (класична, неокласична, позитивістська, сучасна).
4. Історія кримінології в Україні та країнах СНД.
5. Загальнонаукові та спеціальні методи кримінологічного дослідження.

Самостійна робота – 3 години:

6. Види та етапи кримінологічних досліджень.
7. Джерела кримінології та їх система.

Теми рефератів:

1. Кримінологічні школи та їх наукові напрями.
2. Методологія кримінологічної науки.

Список рекомендованої літератури:

1. Бабаев М. М. Криминология и уголовная политика / Юристь – правовець. 2012. № 2. С. 7-19.
2. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія: навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
3. Горбань А. Сучасний стан кримінології як науки / Вища школа. 2012. № 8. С. 37-41.
4. Гумін О. М. Інтегративна функція кримінології в системі наук про людину / Митна справа. 2012. № 1 (ч. 2, кн.2). С. 3-10.
5. Джужа О. М. Сучасний погляд на розвиток кримінології / Право України. 2003. № 2. С. 97-101.
6. Дрёмин В. Н. К вопросу о предмете институциональной криминологии: от криминальных практик к социальному институту / Митна справа. 2010. № 6. С. 68-73.
7. Дрёмин В. Н. Социальные функции криминологии: история и современность / Юридический вестник. 2007. № 4. С. 119-130.
8. Жалинский А. Э. Обновление криминологии / Право и политика. 2012. № 5. С. 828-835.
9. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007.
10. Зелінський А. Перспективи подальшого розвитку кримінології / Право України. 2001. № 2. С. 107-109.
11. Кримінологія (альбом схем): Боднар І.В., Царюк С.В. / ЧЮК ДДУПВП. Чернігів, 2008. 86 с.
12. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н. проф. А .И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство НОРМА, 2003.
13. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: загальна частина. Курс лекцій. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006.
14. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
15. Сердюк П. П. Проблема меж предмету кримінології у сучасній кримінологічній науці / Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии : сб. науч. ст., 2007. С. 297-304.
16. Старков О. В. Криминология: религиозная преступность / О. В. Старков, Л. Д. Башкатов; под общ. ред. О. В. Старкова. СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 386 с.
17. Фролова О. Щодо реформування предмета кримінології / Право України. 2003. № 7. С. 122-123.

ТЕМА 2. ЗЛОЧИННІСТЬ, ЇЇ РІЗНОВИДИ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Лекція — 2 год.

Під час підготовки до практичного заняття з вказаної теми, перш за все студенту слід звернути увагу на поняття злочинності та злочину. Потрібно розуміти, що злочинність за своєю суттю є достатньо широким поняттям і має певну сукупність ознак. **Злочинність** можна розглядати як негативне, масове, історично мінливе, що має кримінально-правовий характер явище, яке складається з усієї сукупності злочинів, які вчиняються у суспільстві, з усіх осіб, які їх вчинили, та з усієї сукупності суспільнонебезпечних наслідків, що виникли в результаті їх вчинення. Відповідно ознаками злочинності будуть зокрема виступати: масовість; історична мінливість; негативність (пов'язана із заподіянням шкоди суспільству); кримінально-правовий характер.

За своєю структурою злочинність є досить неоднорідним явищем, що визначає можливість її поділу на певні **види** за різними критеріями: 1) за характером – на корисливу, насильницьку тощо; 2) за кількістю – на первинну (що вчинена вперше) і рецидивну (повторну); 3) за віком – на дорослу та неповнолітню; 4) за статтю – на злочинність чоловіків і жінок.

Студентам необхідно відмежовувати між собою основні **кількісні** показники злочинності, до яких відносяться зокрема рівень, коефіцієнт й динаміка злочинності та **якісні** показники злочинності, до яких відноситься структура і характер злочинності.

Студенту варто надавати наступну характеристику таких показників, наприклад:

Рівень злочинності – це абсолютна кількість вчинених злочинів, скоєних на певній території за певний проміжок часу, а також злочинців. На нього може впливати криміналізації або декриміналізація певних діянь, стан органів реєстрації злочинності тощо.

Коефіцієнт злочинності – це відносний статистичний показник, який характеризує інтенсивність злочинності на певній території (країна, область, район) і виражається в кількості злочинів, що припадає у відношенні до певної кількості населення даної території (1 тис., 10 тис., 100 тис.) і які були зареєстровані у певний період часу (неділя, місяць). Для чіткішого визначення коефіцієнта злочинності зазвичай враховують не все населення, що проживає на певній території, а лише ті вікові групи, представники яких можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочин відповідно до чинного кримінального законодавства.

Динаміка злочинності – кримінологічна категорія, що означає зміни у стані, структурі, характері, географії злочинності, які відбувалися протягом певного часового періоду (зростання, зниження, стабілізація). Основним показником динаміки злочинності є темп зростання або зниження кількості зареєстрованих злочинів, який показує у скільки разів або на скільки відсотків певна кількість злочинів або злочинців більша чи менша за аналогічний показник, узятий за базу порівняння.

При розгляді злочинності студенту обов'язково потрібно звернути увагу на таку її ознаку як латентність (прихованість). Під **латентною (прихованою) злочинністю** у кримінології розуміють сукупність злочинних діянь, що були реально вчинені, але не стали відомі органам кримінального судочинства і, відповідно, не відображаються в офіційній статистиці.

Студенту потрібно звернути увагу на **наслідки латентної злочинності** яка приводить до почуття «безкарності» у злочинців, розвитку стійких злочинних угруповань, зневірою суспільства у можливість роботи правоохоронних органів за певним напрямком, подальшого зростання кількості таких невиявлених злочинів. Тому потрібно вивчити **шляхи подолання латентною злочинності**, які можуть бути пов'язані із усуненням недоліків у системі реєстрації кримінальних правопорушень, системі звітності і контролю правоохоронних органів, реформуванням організаційної структури або ж збільшенням кількості співробітників правоохоронних органів за відповідним напрямком діяльності (організована злочинність, економічна злочинність), проведення роз'яснювальної роботи у

суспільстві для зменшення фактів «укривання» злочинів, виявляти чинники, які породжують латентну злочинність тощо.

Також студент має розумітися у такому понятті як «**фонові**» **явища**, які можна визначити як сукупність аморальних проявів (наркоманія, токсикоманія, пияцтво, жебрацтво, бродяжництво, проституція тощо), що суперечать загальноприйнятим нормам поведінки, і які органічно взаємопов'язані зі злочинністю, оскільки детермінують одне одного і тягнуть за собою соціальну деградацію особи. Такі негативні явища ніби обрамовують злочинність, тому їх ще називають «фоновими».

Практичне заняття (семінар) – 2 години:

1. Злочинність як соціальне явище, її поняття та різновиди.
2. Кількісні та якісні показники злочинності. Рівень, коефіцієнт, динаміка, структура, географія та «ціна» злочинності.
3. Латентна злочинність, її поняття та фактори, що обумовлюють існування.
4. Рівні та види латентності.

Самостійна робота – 3 години:

5. Шляхи виявлення латентної злочинності.
6. Географія злочинності в Україні та фонові явища.

Теми рефератів:

1. Проблеми визначення злочинності в кримінологічній науці.
2. Статистичний аналіз злочинності в Україні: стан, динаміка, структура, географічні закономірності її розповсюдження.

Список рекомендованої літератури:

1. Березовський А. А. Сучасні тенденції злочинності в Україні: кримінологічний аналіз / Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2009. Вип. 46. С. 341-346.
2. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія: Навчальний посібник К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
3. Джужа О. М., Василевич В. В., Кулик О. Г. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід / Вісник Верховного Суду України. 2012. № 1. С. 37-42.
4. Дрьомін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства: монографія / Одеса : Юридична література, 2009. 616 с.

5. Дрьомін В. М. Інституціональна методологія дослідження механізму відтворення злочинності / Правове життя сучасної України : Матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (20-21 травня 2011 р., м. Одеса), 2011. Т. 2. С. 264-266.
6. Дрьомін В. М. Праксеологічний підхід до пізнання злочинності / Шлях до кримінології: пам'яті Анатолія Петровича Закалюка : збірник матеріалів. 2010. С. 104-126.
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
8. Зелінська Н. А. Международные преступления и международная преступность / Одеса : Юридична література, 2006. 365 с.
9. Біленчук П. Д., Гель А. П., Задояний М. Т., Мошняга Л. В. Злочинність: поняття та види / Економіка, фінанси, право. 2010. № 11. С. 28-31.
10. Ігнатов О. М. Щодо рівня злочинності в Україні в цілому та рівня кримінального насильства зокрема / Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 289-295.
11. Квашиш В. Цена преступности как криминологическая проблема / Уголовное право. 2008. № 6. С. 94-102.
12. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / Київ : Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
13. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: загальна частина. Курс лекцій. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006.
14. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
15. Литвак О. Латентна злочинність: деякі аспекти // Право України. 2003. № 12. С. 63-64.
16. Сосніна О. Злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження / Публічне право. 2011. № 4. С. 379-386.
17. Сташиш В. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні / Ежегодник украинского права: сборник науч. трудов. 2009. № 1. С. 229-247.
18. Тимчук О. Л. Злочинність у сучасному світі: кримінологічний аналіз / Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 84-91.

ТЕМА 3. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ ТА ЖЕРТВУ ЗЛОЧИНУ

Лекція — 2 год.

При вивченні цієї теми студенту необхідно розібратися в основних властивостях і ознаках особи злочинця (соціально-демографічних, кримінально-правових, соціально-рольових, соціально-психологічних тощо), подумати над співвідношенням соціального і біологічного в

особі злочинця. Зміст поняття особи злочинця поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне поняття злочинця, тому проблема особи злочинця має вирішуватись на основі загальносоціологічного вчення про особу. Також воно поєднує в собі біологічні і соціальні фактори, які перебувають у тісному взаємозв'язку між собою, причому біологічні фактори виступають підґрунтям у процесі формування вдалої чи невдалої соціалізації особи у суспільстві.

Під **особою злочинця** варто розуміти сукупність соціально-демографічних, кримінально-правових, психологічних та моральних ознак, зв'язків і відносин, що характеризують або є типово властивими людині, винній у злочинній діяльності певного типу. У кримінально-правовому аспекті особа злочинця виникає після визнання її судом винною та вступу вироку суду в законну силу і триває до моменту відбуття покарання та погашення (зняття) судимості.

Студент має розуміти, що **кримінологічні ознаки особи злочинця** можна розділити на наступні групи:

А) соціально-демографічні – стать, вік, освіта, місце народження і проживання, громадянство й інші відомості демографічного характеру;

Б) кримінально-правові – відображають дані про склад вчиненого злочину, його спрямованість і мотивацію, одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності, форму співучасті (виконавець, організатор, підмовник, пособник), наявність судимостей тощо. Така характеристика дає уяву про особу злочинця з кримінально-правових позицій.

В) соціально-рольові – розкривають функції індивіда, обумовлені його становищем у системі існуючих суспільних відносин (батько, мати, син), належність до певної соціальної групи у суспільстві (робітник, службовець, самозайнята особа), взаємодію з іншими людьми та організаціями у суспільному житті (бізнесмен, керівник, підлеглий). Фактично вони визначають, яким ролям (соціальним сферам) особа надає перевагу, а які ігнорує;

Г) моральні – включають світогляд, духовність, погляди і переконання особи, її ціннісні орієнтації.

Д) психологічні – включають особливості інтелектуальних (рівень розумового розвитку, обсяг знань, життєвий досвід, широту поглядів), емоційних (вид темпераменту, ступінь емоційного збудження на

зовнішні подразники), вольових (вміння свідомо регулювати свою поведінку, здатність приймати і виконувати правильні рішення) якостей і властивостей особи.

Переходячи до питання **класифікації (видів) злочинців** студенту варто здійснити їх групування за певними однотипними критеріями, серед яких можна використати наступні:

I) соціально-демографічними даними: стать – жінок і чоловіків; вік – малолітніх, неповнолітніх, молодого (18-29), зрілого (30-55) і похилого (від 55) віку

II) соціально-економічними показниками: освіта – вища, середня, без освіти; професія – продавець, охоронець, бухгалтер тощо; наявність роботи – працюючий, неофіційно працюючий чи безробітний; матеріальне становище – високого, середнього чи низького достатку.

III) громадянство (громадянин України, іноземець, особа без громадянства);

IV) стан особи в момент скоєння злочину (на волі чи засуджений, у нормальному стані чи в алкогольному або наркотичному сп'янінні, одноособово чи у складі злочинної групи).

V) вид вчиненого злочину: вбивці, грабіжники, карманні крадії, шахраї тощо.

Студентам необхідно розуміти, що з особою злочинця тісно пов'язане поняття «**жертви злочину**» – це людина, якій злочином заподіяно фізичну, майнову або моральну шкоду незалежно від того, чи визнано її у встановленому законом порядку потерпілим чи таким вона сама себе вважає. Статусу потерпілого жертва злочину набуває у кримінальному процесі при досягненні ряду ознак і на підставі певних процесуальних документів.

Студентам варто звернути увагу, що існує спеціальна наука – **віктимологія**, яка представляє собою систему знань про жертву (потерпілого від) злочину. Основною метою віктимологічної науки є формування, на основі отриманих знань, заходів віктимологічної профілактики, що допомагають особі знизити ризик стати жертвою злочину, коли приводом для такого злочину можуть стати її особистісні якості або поведінка в передзлочинний період.

Загалом **віктимність** проявляється у певній моделі легковажної, незахищеної або ж провокуючої поведінки жертви, яка надає

можливість злочинцю без особливих зусиль вчинити певний злочин або ж наштовхує його на вчинення такого злочину. Відповідно до цього жертви можуть бути із різним ступенем віктимності (нейтральним, незначним, підвищеним, особливо великим), а також за різною класифікацією (випадкова жертва, жертва з незначним ступенем ризику, жертва з підвищеним ступенем ризику тощо), що необхідно розібрати студенту.

Практичне заняття – 2 години:

1. Поняття особи злочинця, його кримінологічні ознаки та характеристика.
2. Класифікація і типологія злочинців.
3. Поняття жертви злочину (потерпілого) та його кримінологічна характеристика.
4. Віктимологія як наука про жертву злочину, її основні категорії (віктимність, віктимна ситуація, ступінь віктимності та типи жертв).

Самостійна робота – 3 години:

5. Суїцид. Механізм суїцидальної поведінки.

Теми рефератів:

1. Віктимність особи та її значення в кримінологічній науці.

Список рекомендованої літератури:

1. Білоус В. Т. Особистість злочинця як об'єкт кримінологічного та психологічного дослідження / В. Т. Білоус, Г. М. Бірюков // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии: сб. науч. ст. 2007. С. 84-89.
2. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія: Навчальний посібник К.: Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
3. Валуйская М. Ю. К вопросу о типологии лиц, совершивших умышленные убийства при отягчающих обстоятельствах / Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 2000. Вип. 2. С. 140-146.
4. Голик Ю. В. Случайный преступник / Ю. В. Голик ; ред. В. Д. Филимонов. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1984. 166 с.
5. Головкін Б. Типологія сімейно-побутових насильницьких злочинців / Вісник Академії правових наук України. Збірник наукових праць. Харків. 2004. № 36. С. 177-185.
6. Дьоменко С. В. Спірні питання визначення поняття «особистість злочинця» / Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті О. В. Сурілова. 2009. Вип. 45. С. 348-352.

7. Женунтій В. І. Поняття особистості злочинця в теорії вітчизняної кримінології / Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право. 2009. № 2. С. 61-65.
8. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / Київ : Видавничий Дім «ІнЮре», 2007. 424 с.
9. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: Научно-практическое издание / Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.
10. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения / Горький : Горьк. высш. школа МВД СССР, 1974. 168 с.
11. Костенко О. М. Воля і свідомість злочинця (дослідження із застосуванням принципу натуралізму) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Київ : Київський ун-т імені Т. Г. Шевченка, 1995. 46 с.
12. Криминальная мотивация / Ю. М. Антонян, В. В. Гульдан, В. Н. Кудрявцев [и др.] ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М. : Наука, 1986. 302 с.
13. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: загальна частина. Курс лекцій. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006.
14. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юринком Інтер, 2001. 352 с.
15. Мельник П., Лановенко І. Психологічні механізми девіантної поведінки / Право України. 2000. № 4. С. 90–92.
16. Мельничок В. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця / Юридична Україна. 2008. № 11. С. 97-102.
17. Попович О. В. Особа злочинця як об'єкт філософсько-правового дослідження / Митна справа. 2012. № 80. Ч. 2. С. 159-165.
18. Чечель Н. О. Особа злочинця у кримінології: поняття та типологія / Митна справа. 2011. № 75. Ч. 2. С. 159-164.

ТЕМА 4. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН ТА УМОВ ЗЛОЧИННОСТІ

Лекція — 2 год.

У межах вивчення даної теми студентам необхідно починати із дослідження поняття «детермінації». Детермінацією в науковій літературі називають залежність між різноманітними явищами і процесами, які відбуваються у суспільстві. Термін «детермінанти» використовується як об'єднуючий для причин і умов злочинності.

Причини злочинності – це ті негативні процеси і явища, які породжують злочинність як свій безпосередній наслідок.

Умови злочинності – це явища, які безпосередньо (як наслідок) злочинність не породжують, але до певної міри впливають на розвиток причинного зв'язку, сприяючи або не перешкоджаючи виникненню злочинності.

Варто розуміти, що причини та умови злочинності можна **класифікувати** за певними критеріями: а) за природою (об'єктивні та суб'єктивні); б) за рівнем функціонування (причини та умови злочинності у цілому; причини та умови окремих груп і видів злочинів; причини та умови скоєння окремого злочину); за змістом і способом дії (економічні, ідеологічні, організаційні, правові, психологічні).

Розглядаючи **теорії походження детермінант злочинності** студенту необхідно звернути увагу, що існують принципово різні позиції у розумінні таких детермінант злочинності в межах різних історичних шкіл кримінального права та кримінології.

Так, представники біологічного та психологічного (фрейдизм у кримінології У. Уайта, Д. Абрахамсена) напрямків у центр пояснення злочинності ставлять особистісні риси людини, яка вчиняє злочин. Біологічний підхід трактує злочинність через природну, вроджену властивість певних індивідуумів (ломброзіанство Ч. Ломброзо); конституціональну (Е. Кречмер), расову (теорія конституційної схильності до злочину М. Шлаппа, Е. Хутена), хромосомну (теорія злочинного гена Й. Ланге, П. Джекобса) схильність або ж через пояснення злочинної поведінки особи «хворобливим станом» (клінічна кримінологія Ж. Пінателя, Ф. Граматика).

Теорія соціального напрямку навпаки пояснює походження злочинності через певні соціальні механізми: соціальна дезорганізація і аномія (теорія Е. Дюркгейма, Р. Мертона), наслідування і соціальне навчання (теорія Г. Тарда, Е. Сатерленда), культурологічні фактори (теорія конфлікту культур Т. Селліна, А. Коена), економічні процеси (теорія економічного детермінізму К. Маркса, Я. Тейлора), віктимологічні умови (віктимологічна теорія Г. фон Гентіга, Б. Мендельсона).

Студентам необхідно засвоїти питання про практичне значення розуміння детермінації злочинності. Адже саме теорії детермінації злочинності слугують теоретичним підґрунтям для побудови концептуальних напрямків протидії злочинності.

Переходячи до розгляду певних **детермінант та факторів злочинності**, потрібно звернути увагу на різницю між ними, коли детермінанти безпосередньо породжують вчинення певного злочину або різновиду злочинності, а фактори виступають своєрідним «каталізатором», який викликає розвиток подібних детермінант. Наприклад, у якості **економічних факторів**, що існують в українській державі можна розглядати: несправедливу систему оподаткування, існування «тіньового» ринку економіки, велику за обсягом корупцію, тіньове розподілення багатьох витрат бюджету. Конкретними ж **економічними детермінантами**, які виникли із описаних факторів, та викликають певний різновид злочинної поведінки особи є: відсутність робочого місця у відповідній сфері, наявність у індивідів нижчого за середній рівня доходів, значне перевищення витрат над доходами у сім'ях тощо.

Соціальні фактори, що сприяють розвитку соціальних детермінант злочинності, будуються на соціальній нерівності членів суспільства і в Україні, за наявності малого прошарку досить заможних людей, незначної кількості середнього класу і переважної за чисельністю кількості громадян, рівень доходів яких є нижче середнього виникають відповідні «каталізатори» злочинності. Іншими соціальними факторами є нелегальна міграція людей із-за кордону (особливо з країн Кавказу), урбанізація і внутрішня міграція населення по Україні.

Політичні фактори характеризуються постійною боротьбою за владу, яка дає можливість розпоряджатися матеріальними багатствами країни та людьми і уникати відповідальності за вже скоєні злочини, формулюючи це як «переслідування через політичні мотиви». Із цього виникають такі «каталізатори» злочинності проти держави як політична криза, незбалансованість та непорозуміння між собою різних гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової), протиріччя між центральними та місцевими органами влади.

Ідеологічні фактори є похідними від попередніх факторів і за своєю суттю формують неправильну ідеологічну культуру, духовність і погляди населення щодо діяльності держави та її органів, що може виражатися у гаслах «продається все, що купується». Це визначає рівень довіри населення державним (в т. ч. правоохоронним) органам,

рівень ставлення конкретного громадянина до виконання норм чинного (в т. ч. податкового) законодавства і, відповідно, повагу чи неповагу особи до ключових державних інститутів і своїх конституційних обов'язків.

Практичне заняття – 2 години:

1. Поняття причин та умов злочинності, їх класифікація. Мотивація злочинця.
2. Теорії детермінації злочинності. Самодетермінація злочинності.
3. Економічні, політичні, соціальні, ідеологічні детермінанти та фактори злочинності.
4. Обставини, що сприяють злочинності, їх відмінність від детермінант злочинності.

Самостійна робота – 3 години:

5. Криміногенна ситуація та її різновиди.

Теми рефератів:

1. Фонові явища та їх вплив на злочинність.

Список рекомендованої літератури:

1. Антонян Ю. М. Почему люди совершают преступления. Причины преступности. / Москва : ИД «Камерон», 2006. 304 с.
2. Бойков А. Преступность как форма социального протеста / Мировой судья. 2007. № 5. С. 16-18.
3. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія: Навчальний посібник К. : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
4. Вишневецкая К. В. Урбанизация и ее влияние на процессы виктимизации населения / Юридический мир. 2006. № 3. С. 65-70.
5. Гилинский Я. И. Глобализация, девиантность, социальный контроль: сборник статей / СПб. : Изд-во ДЕАН, 2009. 331 с.
6. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия : учеб. пособие / Киев : УМК ВО, 1988. 69 с.
7. Дрьомін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства : монографія. Одеса: Юридична література, 2009. 616 с.
8. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. Київ : Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
9. Косарев В. Н. Современная криминология о причинах и условиях преступности / Современное право. 2010. № 1. С. 79-81.
10. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу / Київ, 2008. 352 с.
11. Криминологія: Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н. проф. А .И. Дол-

говою. 2-е изд., перераб. и доп. / М. : Издательство НОРМА, 2003.

12. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н. Ф. Кузнецова ; под ред. В. Н. Кудрявцева. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.

13. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Криминологія: загальна частина. Курс лекцій. Навчальний посібник / К. : Кондор, 2006.

14. Курс криминології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.

15. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика / Київ : Україна, 1997. 167 с.

16. Федоренко Д. Про особливості рівня злочинності в урбанізованих регіонах України / Вісник Академії правових наук України. 2003. № 35. С. 208-218.

17. Филонов В. П. Причины преступности / В. П. Филонов. Днепропетровск, 1996. 200 с.

18. Чечель Н. О. Поняття причинності в криминології: деякі аспекти / Форум права. 2011. № 2. С. 963–966.

ТЕМА 5. ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ. ЗАПОБІГАННЯ І ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ

Лекція — 2 год.

При розгляді теоретичних основ цієї теми студент має розібратися із понятійним апаратом, що використовується у сфері протидії злочинності, а саме із співвідношенням між собою понять «запобігання», «профілактика», «попередження» і «припинення» злочинів. В криминологічній науці існують різні, кардинально протилежні думки з цього питання.

За одним із підходів запобігання, попередження і профілактика злочинів є однотипними поняттями, спрямованими за своїм змістом на вчинення дій щодо недопущення порушень норм кримінального права членами суспільства з метою зниження рівня злочинності й усунення криминогенних факторів. Отже **профілактика (запобігання, попередження) злочинності** розглядається як діяльність щодо виявлення детермінант злочинності, а також розробку і здійснення заходів, спрямованих на їх усунення чи нейтралізацію. Така діяльність здійснюється державними органами і громадськими організаціями й зачіпає інтереси всіх членів суспільства. Профілактика (попередження) злочинності відрізняється від поняття «припинення злочину», яке здійснюється вже після початку вчинення злочину, а також

відрізняється від поняття «запобігання злочину», яке здійснюється на стадії фактичного готування осіб до скоєння злочину.

Студент повинен детально розібратися у **класифікації** профілактичних заходів й у визначенні особливостей кожного конкретного виділеного класу. Заходи **загальної профілактики** (попередження) поділяються: 1) за суб'єктом – на загальні (застосовуються тими суб'єктами, для яких попереджувальна діяльність не є основною функцією) і спеціальні (застосовуються тими суб'єктами, для яких попереджувальна діяльність є основною або однією з головних функцій); 2) за об'єктом – на заходи попередження будь-яких злочинів; заходи попередження окремих видів злочинів (насильницьких, корисливих, вчинених неповнолітніми тощо); 3) за характером завдання – на заходи, спрямовані на виявлення детермінант злочинів та заходи, спрямовані на усунення (нейтралізацію) цих детермінант; 4) за організаційною формою – на заходи-сигнали, що сигналізують про необхідність використання певних профілактичних заходів (наприклад, окремі ухвали суддів) та заходи-дії, що реалізують відповідні профілактичні заходи (наприклад, ефективне використання патрульно-постової служби, вдосконалення бухгалтерського обліку); 5) за ступенем правового врегулювання – на заходи правового (у межах кримінально-процесуальної діяльності або прокурорського нагляду) і неправового (у межах господарської чи культурно-виховної діяльності) характеру.

Студент має розуміти, що заходи **індивідуальної профілактики** можуть спрямовуватися на конкретну особу, що може вчинити злочин або ж на її мікросередовище. Вони поділяються на: 1) інформаційні (спрямовані на виявлення осіб, які потребують профілактичного впливу й збирання необхідних відомостей про них); 2) заходи впливу (які є центральними і покликані на забезпечення усунення дефектів соціалізації особи й убереження її від вчинення злочину); 3) заходи контролю (спрямовані на перевірку ефективності застосування заходів впливу для визнання їх достатніми або ж для планування додаткових заходів).

Варто звернути увагу, що будь-яка діяльність, в тому числі профілактична (попереджувальна) має свої методи та форми здійснення. Серед **методів** профілактичної (попереджувальної) діяльності як

способів впливу на можливого правопорушника використовуються два основних: переконання (в невиконаності протиправних вчинків) і примус (для недопущення протиправних вчинків). Серед форм профілактичної (попереджувальної) діяльності є ті, які здійснюються: 1) з боку державних органів; 2) з боку правоохоронних органів; 3) з боку громадських організацій та окремих громадян.

Студенти мають знати, що **систему органів профілактики (попередження)** можна поділити на такі основні групи: 1) органи державної влади та управління, які керують, спрямовують, координують профілактичну (попереджувальну) діяльність; 2) правоохоронні органи (Національна поліція, прокуратура, суд, СБУ, Національна гвардія) й громадські формування, які безпосередньо здійснюють профілактичні заходи; 3) суб'єкти, у функції яких частково входить здійснення запобіжних заходів – заклади освіти, охорони здоров'я, адміністрації підприємств, установ, організацій тощо.

Практичне заняття – 2 години:

1. Поняття запобігання і профілактики злочинів, їх завдання та принципи.
2. Класифікація профілактичних заходів загального та індивідуального спрямування.
3. Методи та форми попереджувальної (профілактичної) діяльності в Україні.
4. Система суб'єктів профілактики та запобігання злочинів в Україні.

Самостійна робота – 3 години:

5. Теорія соціального контролю над злочинністю Е. Дюркгейма. Соціальна норма.
6. Кримінологічне прогнозування та планування діяльності із запобігання злочинів.

Теми рефератів:

1. Кримінологічне прогнозування та його значення у кримінологічній науці.

Список рекомендованої літератури:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р.: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р // Офіційний вісник України. 2011. № 93. С. 67. Ст. 3389.

2. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності: указ Президента України від 16 липня 2005 року № 1119/2005: [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1119/2005>.
3. Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю: затверджено указом Президента України від 21 липня 1994 року №396/94 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/396/94>.
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III : Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. Стаття 338.
5. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. М. : НОРМА, 2001. 496 с.
6. Альошина, О. І. Пропозиції щодо питання запобігання та протидії злочинності в Україні / Право і суспільство. 2010. № 2. С. 106-110.
7. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика / Право і безпека. № 3. 2004. С. 7-11.
8. Давиденко Л. М. Запобігання злочинності як система профілактичних заходів та криминологічна діяльність / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2002. № 3. С. 162-170.
11. Давыденко Л. М., Бандурка А. М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография / Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.
12. Дремин В. Н. Ограничение преступности: международный опыт / Юридический вестник. № 3. 1994. С. 44-46.
13. Дремин В. Н. Современные стратегии предупреждения преступности / В. Н. Дремин // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / Одеса : Юрид. л-ра, 1994. Вип. 1. С. 170-175.
14. Дрьомін В. М. Основні напрямки державної криминологічної політики у механізмі декриміналізації суспільства / Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. Вип. 30. Одеса, 2007. С. 193-198.
15. Литвинов О. Механізм протидії злочинності / Публічне право. 2011. № 1. С. 59-63.
16. Лукашевич С. Ю. Криминологічна політика держави: концептуальні положення та основні принципи її формування / Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Вип. 16. Х. : Кроссруд, 2008. С. 36-48.
17. Матвійчук Ю. М. Профілактична функція прокуратури із запобігання протидії злочинності (організаційно-правовий та психологічний аспект): наук. вид. / Ю. М. Матвійчук. Кременець, 2010. 128 с.
18. Рощина І. Правові заходи підвищення ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинності / Право України. 2005. № 9. С. 66-70.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ І

1. Поняття, об'єкт і предмет кримінології, її система.
2. Завдання та функції кримінології. Її місце в системі кримінально-правових наук.
3. Становлення та розвиток кримінології як науки. Кримінологічні школи (класична, неокласична, позитивістська, сучасна).
4. Історія кримінології в Україні та країнах СНД.
5. Загальнонаукові та спеціальні методи кримінологічного дослідження.
6. Види та етапи кримінологічних досліджень.
7. Джерела кримінології та їх система.
8. Злочинність як соціальне явище, її поняття та різновиди.
9. Кількісні та якісні показники злочинності. Рівень, коефіцієнт, динаміка, структура, географія та «ціна» злочинності.
10. Латентна злочинність, її поняття та фактори, що обумовлюють існування.
11. Рівні та види латентності. Шляхи виявлення латентної злочинності.
12. Географія злочинності в Україні та фонові явища.
13. Поняття особи злочинця, його кримінологічні ознаки та характеристика.
14. Класифікація і типологія злочинців.
15. Поняття жертви злочину (потерпілого) та його кримінологічна характеристика.
16. Віктимологія як наука про жертву злочину, її основні категорії (віктимність, віктимна ситуація, ступінь віктимності та типи жертв).
17. Суїцид. Механізм суїцидальної поведінки.
18. Поняття причин та умов злочинності, їх класифікація. Мотивація злочинця.
19. Теорії детермінації злочинності. Самодетермінація злочинності.
20. Економічні, політичні, соціальні, ідеологічні детермінанти та фактори злочинності.
21. Обставини, що сприяють злочинності, їх відмінність від детермінант злочинності.
22. Криміногенна ситуація та її різновиди.

23. Поняття запобігання і профілактики злочинів, їх завдання та принципи.
24. Класифікація профілактичних заходів загального та індивідуального спрямування.
25. Методи та форми попереджувальної (профілактичної) діяльності в Україні.
26. Система суб'єктів профілактики та запобігання злочинів в Україні.
27. Теорія соціального контролю над злочинністю Е. Дюркгейма. Соціальна норма.
28. Кримінологічне прогнозування та планування діяльності із запобігання злочинів.

МОДУЛЬ II **ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II**

КРИМІНОЛОГІЯ ***ОСОБЛИВА ЧАСТИНА***

ТЕМА 6. НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ

Лекція — 2 год.

Під час підготовки до заняття студенту слід враховувати, що до насильницької злочинності належать діяння, які посягають на різні об'єкти, але пов'язані єдиною мотивацією (насильницькою або агресивно-насильницькою). При цьому мається на увазі і насильство «інструментальне» (наприклад, спрямоване на пограбування), і насильство як самоціль (наприклад, безглузде катування чи побиття потерпілого).

Студенту варто розуміти, що **насильницька злочинність** – це система злочинів, що реалізуються у процесі протиправного застосування насильства до потерпілих. З огляду на це для насильницьких злочинів є характерним ряд критеріїв, що дозволяють їх об'єднувати у одну групу: 1) об'єкт посягання – фізичні блага особи, недоторканість її фізичного статусу; 2) спосіб дій злочинця (засіб вчинення злочину) – фізичне або (та) психічне насильство; 3) форма вини – умисна (прямий умисел); 4) насильство відбувається проти волі потерпілого та без відповідного на те права. Варто звернути увагу, що у

структурі насильницької злочинності виділяють наступні блоки:

- 1) насильницькі злочини проти життя та здоров'я особи – умисне вбивство, умисні тяжкі тілесні ушкодження, поєднане з насильством хуліганство, побої і катування; погроза вчинити вбивство тощо;
- 2) насильницько-корисливі злочини – грабежі, розбої, вимагання;
- 3) насильницькі статеві злочини – зґвалтування, розбещення неповнолітніх тощо.

Також, деякі вчені відносять до насильницьких злочинів і наступні: насильницькі посягання, спрямовані проти держави та громадської безпеки – диверсія, терористичний акт тощо; насильницькі злочини представників влади – перевищення влади або службових повноважень, примушування давати показання тощо.

Студенту, на підставі статистичної інформації, необхідно вивчити офіційну статистику насильницьких злочинів за останні роки (вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, грабежів, розбоїв, вимагань), на основі чого сформулювати розуміння їх питомої ваги у загальній кількості усіх злочинів, динаміки (зростання чи спадання), ступеню офіційного розкриття і притягнення до відповідальності осіб, що їх вчинили або ж звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності.

Такі знання, як і вивчення відповідних статей Кримінального кодексу України, допоможуть дати правильну відповідь і розібратися із кримінально-правовою та кримінологічною характеристикою окремих видів насильницьких злочинів, зазначених у питаннях 2-4 цієї теми.

Студенту потрібно знати, що у кримінологічній науці виділяють три основні **типи насильницьких злочинців**:

- 1) До першого типу відносяться особи з чітко вираженою агресивно-насильницькою антисоціальною спрямованістю, яка орієнтована на поведінку, небезпечну для життя і здоров'я інших людей. Посягання на життя і здоров'я людини є для них ланкою в ланцюзі постійних актів агресивної поведінки. Їм властиве зневажливе ставлення до сторонньої особи, її найважливіших благ, переконаність у допустимості насильницьких засобів вирішення конфліктів. За кримінологічною статистикою таких осіб близько 50 % від усіх насильницьких злочинців.

- 2) До другого («проміжного») типу належать злочинці, що в цілому характеризуються негативно, допускали й раніше різні правопорушення чи злочини, але їх спрямованість на вчинення посягань проти особи

явно не виражена. Насильницький злочин виступає як засіб заволодіння певними цінностями, в ім'я яких приносяться в жертву блага іншої людини. За кримінологічною статистикою таких осіб близько 20 % від усіх насильницьких злочинців.

3) До третього типу відносяться «ситуаційні» (випадкові) злочинці, які до вчинення злочину характеризувалися нейтрально або позитивно, а саме посягання вчинили під впливом несприятливої життєвої ситуації. У їх поведінці відсутні ознаки ставлення до іншої особи, що були характерними для попередніх типів, а їх насильство виступає реакцією на зовнішню ситуацію, що сприймається ними як гостро конфліктна. За кримінологічною статистикою таких осіб близько 30 % від усіх насильницьких злочинців.

Студенту потрібно розбиратись у **детермінантах**, що викликають насильницьку злочинність, серед яких основними є: 1) негативний вплив злочинного мікросередовища; 2) пияцтво (зокрема спільне вживання злочинцями алкогольних напоїв досить часто завершується побиттям, тілесними ушкодженнями, поножовщиною та смертю когось із них); 3) неприязні міжособистісні стосунки, в т. ч. конфліктні ситуації між особами (багато убивств вчиняються на побутовому рівні під час сварок або ж на рівні хуліганських стосунків і раптово виниклої неприязні); 4) криміналізація особи (отримання судимості, свого місця та ролі у злочинному світі); 5) недоліки профілактичних засобів у діяльності правоохоронних органів (несвоєчасне виявлення потенційно небезпечних осіб; недоліки у роботі дільничих інспекторів щодо неналежного контролю осіб, звільнених від відбування покарання або ж із судимістю; недостатність патрулів для реагування на побутові сварки і конфлікти; відсутність належної взаємодії між різними службами поліції; відсутність належної індивідуально-виховної роботи щодо перебуваючи на обліку осіб тощо); 6) недоліки у розслідуванні насильницьких злочинів (в першу чергу тілесних ушкоджень), що в подальшому породжують їх латентність тощо.

Практичне заняття – 2 години:

1. Поняття, рівень і структура насильницьких злочинів. Їх динаміка та латентність.
2. Кримінологічна характеристика вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень.

3. Кримінологічна характеристика насильницького зазіхання на статеву недоторканість.
4. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів (грабежів, розбоїв, вимагання).

Самостійна робота – 4 години:

5. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. Види насильницьких злочинців.
6. Детермінанти насильницької злочинності.
7. Профілактика й запобігання насильницьких злочинів.

Теми рефератів:

1. Рівень, структура та динаміка розвитку насильницьких злочинів в Україні: порівняльні статистичні аспекти.

Список рекомендованої літератури:

1. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою: резолюція Генеральної асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_114
2. Європейська конвенція щодо відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів: конвенція Ради Європи від 24 листопада 1983 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319
3. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст. 70.
4. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 26. Стор. 1108. Стаття 354.
5. Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Марина Юріївна Валуйська; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 18 с.
6. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи. Навчальний посібник / В. В. Голіна. Х. : НЮАУ. 1997. 52 с.
7. Головкін Б. М. Корислива спрямованість особистості злочинця, опосередкована у насильницьких проявах: поняття, зміст, шляхи формування / Вісник Академії правових наук України: зб. наук. Праць. 2009. № 3. С. 221-230.
8. Демчіхіна Є. С. Кримінологічний аналіз чинників групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх / Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 6. С. 86-90.

9. Дремин В. Н. Насилие в механизме криминализации общества / Актуальні проблеми політики (збірник наукових праць). Одеса: Фенікс, 2006. № 29. С. 532-537.
10. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
11. Йосипів А. О. Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Алла Олексіївна Йосипів ; Львів. держ. ун-т внутрішніх справ. Львів, 2009. 18 с.
12. Йосипів А. О. Причини насильства та умови його попередження / Держава і право: Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. 2009. Вип. 43. С. 569-574.
13. Ігнатов О. М. Зовнішні обставини вчинення насильницьких злочинів працівниками органів внутрішніх справ / Кримінологія в Україні та протидія злочинності: збірник наукових статей. 2008. С. 223-227.
14. Ігнатов О. М. Попередження насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язані з службовою діяльністю / Наше право. 2008. № 4. С. 101-105.
15. Ігнатов О. М. Рівень та динаміка насильницької злочинності працівників органів внутрішніх справ / Держава і право: юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. 2008. Вип. 42. С. 529-535.
16. Кулик Л. М. Ознаки насильницької злочинності / Право і суспільство. 2010. № 5. С. 128-132.
17. Подільчак О. М. Насильницькі злочини: особистісні детермінанти / Проблеми законності: акад. зб. наук. праць. 2007. Вип. 90. С. 158-166.
18. Шалгунова С. Детермінація кримінального насильства та його соціальні умови / Світлана Шалгунова // Юридична Україна. 2011. № 2. С. 104-111.

ТЕМА 7. КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ ТА ПРОСТИТУЦІЇ

Лекція — 2 год.

При вивченні цієї теми студент має детально розібратися: у проблемі наркоманії в Україні; законодавчій базі, що регулює обіг наркотиків та кримінальну відповідальність за їх зберігання, перевезення, продаж тощо; освоїти ключові терміни, що використовуються у цій сфері.

Студент має розуміти, що у загальному плані **наркоманія** – це хворобливий потяг до наркотичних засобів. Поряд з наркотиками, останнім часом все більше поширюється немедичне вживання психотропних і сильнодіючих речовин, хворобливий потяг до яких

називається **токсикоманією**. У лютому 1995 року були прийняті два ключові закони: «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» і «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», що створили надійну правову базу для боротьби з наркоманією і токсикоманією. У цих законах наводиться поняття **наркоманії** як хворобливого психічного стану, зумовленого зловживанням наркотичними засобами, і такого, що характеризується психічною або фізичною залежністю від них.

Також у цій сфері використовується термін **«наркоман»** – це особа, якій медичним закладом у визначеному порядку встановлено діагноз «наркоманія». Аналогічним є поняття «токсикоман» і «токсикоманія». Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства охорони здоров'я і публікується в офіційних виданнях. Обіг деяких наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів дозволяється лише в медичних, науково-дослідних або навчальних цілях. Реалізація громадянам наркотичних чи психотропних речовин може проводитися тільки за рецептом лікаря через аптечні заклади, у яких є дозвіл на цей вид діяльності. До найпоширеніших наркотиків належать: анаша, гашиш, марихуана, морфій, героїн, кокаїн. Все більшого розповсюдження набувають наркотики на синтетичній основі – ЛСД: амфетаміни, метамфетаміни тощо.

Наркотичні й психотропні речовини вживаються шляхом їх введення в організм за допомогою шприца, паління, ковтання, нюхання. Небезпека цієї хвороби полягає в тому, що вона дуже швидко й безповоротно руйнує фізичне і моральне здоров'я людини. Смерть здебільшого настає через кілька років інтенсивного вживання наркотиків, але їй передують повна деградація особи (відмова від соціальної корисної праці, психічна нестійкість, порушення у статевій сфері, втрата пам'яті, тероризування рідних і знайомих тощо).

Звідси і випливає **нерозривний зв'язок наркоманії зі злочинністю**, який проявляється у: 1) злочинах, вчинених під безпосереднім впливом наркотиків на організм: убивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство тощо; 2) вчиненні злочинів з метою заволодіння грошима або речами для придбання наркотиків –

крадіжок, розбоїв, грабежів і вимагань; 3) протиправних діях, пов'язаних із виготовленням та збутом наркотиків, найнебезпечніші з яких відносяться до наркобізнесу і мають ознаки організованої злочинності.

Детермінанти поширення наркотичної залежності в першу чергу полягають у тому, що наркотики викликають ейфорію, яка на деякий час наділяє людину незвичайними почуттями, аж до бачення галюцинацій. Після цього настає стан прострації (наркотичного сну), а потім збудження змінюється пригніченням центральної нервової системи (синдром абстиненції), яка викликає бажання повторно прийняти наркотики. В результаті за короткий термін вживання наркотиків (інколи — кількох тижнів) особа стає хворою на наркоманію. Також їх поширення забезпечується: 1) постійною появою нових видів наркотиків і токсикоманій (вдихання парів оргрозчинників тощо); 2) наявністю великого «тіньового» незаконного ринку продажу наркотиків і психотропних речовин будь-якого ступеня важкості; 3) втягненням з боку діючих наркоманів й токсикоманів інших осіб у наркотичну або токсичну залежність (в тому числі шляхом пропозицій безкоштовно спробувати «вперше в житті»); 4) значною складністю і фактично неможливістю наркозалежної особи самостійно припинити вживання наркотиків або психотропних речовин.

При вивченні **заходів протидії наркоманії (токсикоманії)** студент повинен розділяти їх заходи загальнопрофілактичного та індивідуально-профілактичного характеру. Студент має розуміти, що на «вершині» сфери вживання наркотиків існує організована злочинність — «наркобізнес», мета якої зібрати з продажу наркотиків значні прибутки, а потім їх «легалізувати». Важливо зауважити, що жодний вид злочинної діяльності не може зрівнятися з наркобізнесом за рівнем отримуваних прибутків.

При вивченні проституції як соціального явища студент має розуміти, що термін «проституція» у перекладі з латинської означає «виставлення на продаж». З давніх давен вона поділялася на жіночу, чоловічу і дитячу, що залишилося й на сьогодні. Під **проституцією** треба розуміти систематичне надання особою свого тіла для задоволення сексуальних потреб інших осіб за матеріальну винагороду.

Сучасна громадська думка сходиться на тому, що проституція є аморальною поведінкою. Що ж до визнання її правопорушенням, то у світі є різні погляди: від визнання її злочином (мусульманські країни) до надання їй статусу легального бізнесу (наприклад, у Нідерландах). В більшості Західних країн навіть якщо проституція законом не дозволена, влада ставиться до неї толерантно, спрямовуючи меч правосуддя у першу чергу на осіб, які використовують повій у власних цілях (у Франції, скажімо, навіть користування грошима, «заробленими» повією, тягне кримінальну відповідальність). В Україні проституція віднесена до категорії адміністративних правопорушень.

Проституція тісно пов'язана зі злочинністю, оскільки вони значною мірою обумовлюють одне одного. По-перше проституцію, як засіб наживи, контролює криміналітет й на її основі створюється система секс-бізнесу із звідниками, утримувачами домів розпусти, сутенерами, торгівцями «живим товаром», у тому числі з переправлянням його за межі країни. По-друге, повій широко використовують як співучасників злочинів грабіжники, вимагачі, шахраї. Наприклад, повії, відвідуючи квартири заможних клієнтів, дають «наводку» для наступних крадіжок чи розбійних нападів; просять водіїв підвезти до місця, де на них організована засідка. По-третє повії і самі вчиняють чимало злочинів стосовно клієнтів шляхом їх «відключення» алкоголем, підсипанням клофеліну тощо. По-четверте не можна забувати, що повії (як жінки, так і чоловіки) є одним з основних джерел розповсюдження венеричних хвороб, гепатиту та ВІЛ-інфекції.

Практичне заняття – 2 години:

1. Кримінологічна характеристика наркоманії та різновидів наркотичних засобів.
2. Детермінанти вживання наркотиків та кримінально-правові наслідки таких дій.
3. Наркобізнес, його види, етапи та стадії розвитку, заходи протидії.
4. Заходи протидії наркоманії та система державних органів у цій сфері.
5. Проституція як соціальне явище, її кримінологічна характеристика, різновиди та зв'язок із злочинністю.

Самостійна робота – 3 години:

6. Незаконний бізнес у сфері «торгівлі людьми»: кримінологічна та кримінально-правова характеристика.

7. Заходи протидії проституції та система державних органів протидії. Зарубіжний досвід легалізації проституції.

Теми рефератів:

1. Рівень, структура та динаміка розвитку наркозлочинності в Україні: порівняльні статистичні аспекти.

Список рекомендованої літератури:

1. Антидопінгова конвенція від 16 листопада 1989 року № ETS 135 (Конвенцію ратифіковано Законом України від 15 березня 2001 року № 2295-III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_228.
2. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177.
3. Конвенція про психотропні речовини 21.02.1971 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176.
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, ратифікована Постановою ВР від 25.04.1991 року № 1000-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096
5. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994. № 27. Ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>
7. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 10. Ст. 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 10. Ст. 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.
9. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 року № 589. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2009-%D0%BF>.
10. Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у ветеринарній медицині: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 року № 334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2008-%D0%BF>.

11. Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 року № 56-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80>.
12. Бандурка О. М. Психофізіологічні проблеми наркотизації населення: монографія. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2005.
13. Гладкова Є. О. Правові засади протидії наркозлочинності: функціональний аналіз / Вісник кримінологічної асоціації України. 2017. № 16. С. 46-52.
14. Заросинський Ю., Заросинський О. Наркоманія: стан і проблеми боротьби з нею на сучасному етапі / Право України. 2007. № 8. С. 61–64.
15. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посіб / А. В. Савченко, О. М. Стрільців ; за ред. Коваленка В. В. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : НАВС, 2014.
16. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
17. Літвін В. В., Борідько О. А., Вартузов В. В., Литвинов О. М. Розкриття, розслідування та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у світлі нових викликів та загроз : навч.-практ. посіб. Херсон, 2012.
18. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Львів, 2010. 22 с.

ТЕМА 8. ЕКОНОМІЧНА ТА КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Лекція — 2 год.

При вивченні даної теми студенти повинні звернути увагу на складність визначення сутності економічної злочинності, незважаючи на те, що поняття економічних злочинів уже давно увійшло в широкий науковий обіг. **Економічна злочинність** – це явище, що має наступні основні ознаки: 1) властиве у тих чи інших розмірах будь-якій державі; 2) виникає в результаті високоінтелектуальної злочинної діяльності осіб з метою незаконного спрямування частини економічних ресурсів на свою користь; 3) виникає у сфері управління державним чи приватним майном і пов'язана із використанням службового становища з корисливими намірами; 4) стримує розвиток економічних відносин, вільної конкуренції, підриває основи економічної безпеки держави; 5) стимулює «тіньовий» неоподаткований капітал, корупцію та організовану злочинність; 6) викликає соціальну нестабільність, зневіру

законослухняних громадян у спроможність держави захистити їх інтереси. Економічні злочини відрізняються від загальнокримінальних насильницько-корисливих злочинів (крадіжка, грабiж, розбiй, вимагання тощо).

Існують різні наукові визначення економічної злочинності, наприклад, О. Г. Кальман визначає злочинність у сфері економіки (економічну злочинність) як соціально-економічне деструктивне для економіки держави явище, що виявляється у вчиненні особами навмисних корисливих злочинів у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності, основним безпосереднім об'єктом яких виступають відносини власності і відносини у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання товарів і послуг з метою одержання доходу. Кримінологічна класифікація й поділ економічних злочинів на певні види може здійснюватися за різними критеріями. Існують класифікації економічних злочинів за видом посягання, за об'єктом (сферою економічних відносин) у якій відбувається посягання – банківською, кредитною, податковою, вільної конкуренції, банкрутства тощо.

У кримінологічній науці до провідних характеристик економічної злочинності відносять: 1) Корислива мотивація (хоча існують інші протиправні мотиви: підрив репутації, безкорисливе розголошення комерційної таємниці та ін.); 2) Об'єктом посягання є економічна безпека (безпека відносин з приводу виробництва, обміну, розподілу та споживання товарів і послуг); 3) Вчинення злочинів у процесі професійної діяльності (залучення та використання інфраструктури легальної економічної діяльності); 4) Корпоративний характер. Наявність двох суб'єктів – юридичної особи (злочинність корпорацій) та фізичної особи (злочинність за родом діяльності), що діють від імені та в інтересах підприємства. 5) Тривалий, систематичний характер. 6) Суттєвий збиток, що наноситься економічним інтересам держави, галузей економіки та громадян. 7) Використання корумпованих елементів у контролюючих та правоохоронних органах. 8) Неперсоніфіковані жертви (анонімність та колективність віктимізації). 9) Високий ступінь латентності.

З економічною злочинністю тісно пов'язана і корупційна злочинність, яка передбачена у складах злочинів, закріплених у розділі

XVII КК України «Злочини у сфері службової діяльності» та охоплює надання і прийняття пропозиції, обіцянки чи безпосереднє одержання неправомірної вигоди службовою особою держави, приватної юридичної особи тощо (ст. 368-370).

Загалом при підготовці до цієї теми студентам, на підставі статистичної інформації, необхідно вивчити офіційну статистику різних економічних та корупційних злочинів за останні роки, на основі чого сформулювати розуміння їх питомої ваги у загальній кількості усіх злочинів, динаміки (зростання чи спадання), ступеню офіційного розкриття і притягнення до відповідальності осіб, що їх вчинили або ж звільнення таких осіб від кримінальної відповідальності.

При розгляді питання про протидію економічних та корупційним злочинам слід розуміти, що у системі правоохоронних органів створюються спеціальні підрозділи для боротьби із цими негативними явищами. Щоб сформулювати змістовну відповідь на це питання слід звернутись до відповідного нормативно-правового матеріалу, а саме Законів України «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом».

Студентам варто розуміти, що проблема запобігання економічним та корупційним злочинам для її комплексного вирішення першочергово включає в себе завдання держави ліквідувати підґрунтя економічної злочинності – «тіньову» економіку, а також забезпечення ефективного механізму протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Адже ліквідація тіньової економіки забезпечить демократизацію українського економічного ринку, збільшить рівень надходження до бюджету фінансових коштів і спростить податкову систему держави, що обтяжена надмірною кількістю податків, особливо для «малого» бізнесу. Самі ж заходи запобігання економічних та корупційних злочинів можуть бути різними за своєю спрямованістю та змістом і студенту необхідно детально розкрити їх при підготовці до цієї теми.

Практичне заняття:

1. Поняття та структура економічної злочинності. Види економічних злочинів.
2. Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють економічні злочини, їх класифікація.

3. Детермінанти економічної злочинності.
4. Запобігання злочинам у сфері економіки. Склад державних органів, що займаються профілактикою та запобіганням економічних злочинів.
5. Поняття та система корупційних злочинів. Їх відмінність від економічних.

Самостійна робота – 4 години:

6. Кримінологічна характеристика особи корупціонера.
7. Детермінанти корупційної злочинності.
8. Засоби протидії корупційній злочинності, зарубіжний досвід із цього питання.

Список рекомендованої літератури:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 90. С. 7. Ст. 2576.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 № 4025-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 25. Ст. 263.
4. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України № 1698-VII від 14.10.2014 року. Відомості Верховної Ради, 2014, № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
5. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 року. Відомості Верховної Ради, 2015. № 40-41. Ст. 379.
6. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: указ Президента України від 18 листопада 2005 року № 1615/2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005>.
7. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): постанова Кабінету Міністрів України та Національного Банку України від 28 серпня 2001 р. № 1124 // Офіційний вісник України. 2001. № 35. С. 157. Ст. 1630.
8. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности / Б. В. Волженкин. СПб. : Изд. «Юрид. центр Пресс», 2002. 641 с.
9. Гуцалова К. Кримінологічне визначення поняття та ознак економічної злочинності: проблемні питання / Юридичний журнал. 2004. № 29. С. 113-115.
10. Дрёмин В. Н. «Отмывание» доходов: проблема законодательного определения / Юридический вестник. 2000. № 2. С. 80-81.

11. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О. О. Дудоров. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.
12. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми / О. Г. Кальман. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.
13. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія / Т. В. Мельничук. Одеса : Фенікс, 2010. 246 с.
14. Озерський І. В., Кашук І. О. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз) / Економіка. Фінанси. Право. № 11. 2004. С. 22-27.
15. Попович В. М. Взаємозв'язок організованої злочинності, «відмивання» доходів незаконного походження та «тіньової» економіки / Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2002. № 5. С. 62-65.
16. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В. М. Попович. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. 546 с.
17. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекций / Е. Л. Стрельцов. Одесса : АО Бахва, 1997. 572 с.
18. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти: навч. посібник / Є. Л. Стрельцов. Одеса : АстроПринт, 2000. 476 с.
19. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів / Вісник прокуратури. 2002. № 13. С. 13-18.

ТЕМА 9. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ. УЧАСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННОСТІ

Лекція — 2 год.

Студенти мають розуміти, що найбільш суспільно небезпечним видом професійної злочинності є організована злочинність (ОЗ). Вона стимулює кримінальні елементи, поєднуючи, контролюючи і змушуючи їх з більшою енергією вести злочинну діяльність. Тому законодавство і обтяжує кримінальну відповідальність при вчиненні злочину у складі організованої групи. Можна сказати, що організована злочинність є «вершиною» у системі усієї злочинності.

У широкому розумінні під **організованою злочинністю** слід розуміти особливу протиправну діяльність злочинних організацій, що заздалегідь планують стратегію і тактику кількарязового скоєння злочинів, що мають всередині себе чіткий поділ ролей, свого роду спеціалізацію. Також можна сказати, що організована злочинність – це

свідома, систематична, повторювана діяльність стійкої групи осіб, хоча б один чи кілька елементів діяльності якої (мета, засіб, процес її досягнення, результат) повинні бути кримінальними.

Радою Європейського Союзу було розроблено такі загальні **критерії** визначення організованої злочинності: 1) взаємодія (спільна діяльність) більш ніж двох осіб; 2) розподіл функцій (у кожного учасника має бути своє чітко визначене завдання); 3) діяльність протягом тривалого періоду чи без заздальгідь устанавленого терміну; 4) суворі внутрішня дисципліна та контроль; 5) підозра у вчиненні тяжких злочинів; 6) вихід за межі національних кордонів; 7) застосування насильницьких методів примусу з метою залякування; 8) використання комерційних чи інших ділових структур; 9) участь у відмиванні грошей; 10) вплив на політику, засоби масової інформації, органи державного управління, органи юстиції та економіку; 11) мета – прибуток, вигода, влада.

Напрямами основних видів діяльності організованої злочинності можуть бути: незаконний обіг наркотиків, їх виробництво; незаконний обіг озброєнь; розкрадання радіоактивних матеріалів; фальшивомонетництво; відмивання злочинних доходів; викрадення автомобілів; розкрадання і контрабанда предметів мистецтва; рекет і шантаж з метою вимагання коштів тощо.

В рамках цієї теми студент повинен проаналізувати національне законодавство про організовану злочинність. У ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» під організованою злочинністю розуміється сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань. Види та ознаки цих злочинів, а також кримінально-правові заходи щодо осіб, які вчинили такі злочини, встановлюються Кримінальним кодексом України.

Кримінальний кодекс містить низку норм, що надають можливість притягнути до кримінальної відповідальності учасників організованої злочинності на різних рівнях. У Розділі VI Загальної частини КК України: формулюється поняття співучасті у злочинах; визначаються види співучасників; сформульовані поняття «організована група» та «злочинна організація», регламентована кримінальна відповідальність різних співучасників (організатора, виконавця, посібника, підбурювача).

Студенту потрібно розуміти, що **співучастю** у злочині є умисна спільна участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Співучасниками злочину, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та посібник. Студент має розрізняти між собою співучасників злочину за кримінально-правовою характеристикою у ст. 27 КК України. Також студенту варто звернути увагу на специфічні ознаки, які характеризують **організовані злочинні угруповання**, відповідно до ч. 3, 4 ст. 28 КК України та поділ цих угруповань на відповідні види: група осіб за попередньою змовою, організована група, злочинна організація тощо. Студент має знати, що з точки зору кримінологічної характеристики структури організованих злочинних груп можна виділити певні їх ланки. Так верхню ланку утворює ядро (керівний склад, керівник, лідер) злочинної групи, що не вчиняють безпосередньо злочинів, а виконують організаторські та ідеологічні функції. Наступною ланкою за ієрархією ідуть, так звані групи забезпечення і безпеки. Низову ланку складають виконавці конкретних злочинів (зłodії, кіллери, шахраї, продавці заборонених товарів й ін.), серед яких можуть бути старші та молодші за впливом учасники, а на найнижчому рівні знаходяться помічники та посібники таких виконавців.

Окрему увагу студенту варто приділити **заходам протидії організованій злочинності**, оскільки нинішній стан криміногенної ситуації в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, які її зумовлюють. До таких заходів, на сучасному етапі розвитку української держави, може відноситись: оптимізації структури та штатної чисельності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, запровадження вертикальної системи управління ними, здійснення їх належного ресурсного та матеріально-технічного забезпечення, зміцнення міжнародного співробітництва у цій сфері тощо.

Практичне заняття:

1. Поняття і кримінологічні критерії організованої злочинності, її основні напрямки здійснення.
2. Кримінально-правове регулювання участі у організованій злочинності за законодавством України.
3. Кримінологічна характеристика структури організованих злочинних

груп.

4. Детермінанти та способи протидії організованої злочинності, система державних органів у цьому напрямку.

Самостійна робота – 4 години:

5. Відмивання «брудних грошей» злочинними організаціями та «конвертаційними центрами», їх транснаціональність.

6. Втягнення неповнолітніх у злочинність та у організовану злочинність. Злочини, що вчиняються неповнолітніми.

7. Особливості детермінації злочинної поведінки неповнолітніх.

8. Запобігання злочинності серед неповнолітніх: шляхи та способи.

Список рекомендованої літератури:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Законом України № 4651-VI від 13.04.2012 року. Відомості Верховної Ради України, 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

4. Конвенція про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. Ст. 205.

5. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх: правила ООН від 29 листопада 1985 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.

7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 6. Ст. 35.

8. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.

9. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 41. Стор. 9. Ст. 1663.

10. Бандурка І. О. Протидія злочинам неповнолітніх, як форма кримінально-правового захисту прав дітей / Форум права. 2014. № 1. С. 19-23.

11. Вербенський М. Г. Тенденції транснаціональної організаційної злочинності в Україні / Право і суспільство. 2010. № 2. С. 101-106.

12. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження. Монографія / В. В. Голіна. Харків, Регіон-інформ, 2004. 212 с.
13. Зелінська Н. А., Дрьомін В. М. Кримінальна глобалізація: від транснаціонального злочину до транснаціональної злочинності / Юридичний вісник. 2011. № 1. С. 34-39.
14. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посібник / [С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз та ін.]. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. 260 с.
15. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Київ, 2004. 21 с.
16. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. 2013. № 1. С. 176–182.
17. Кравчук С. Організована злочинність у сфері економіки України: проблеми припинення та шляхи їх вирішення / Право України. 2011. № 8. С. 301-308.
18. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: історико-теоретичне дослідження: монографія / Одеса: Фенікс. 2008. 332 с.
19. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд. 2007. 156 с.
20. Мельник С. М. Оцінка діяльності оперативних підрозділів в аспекті боротьби з організованою злочинністю / Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 4. С. 26-29.
21. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія / Т. В. Мельничук. Одеса : Фенікс, 2010. 246 с.
22. Муляр О. Організована злочинність – складне суспільно небезпечне явище / Вісник прокуратури. 2009. № 7. С. 92-98.
23. Расюк Е. Поняття та кримінологічна характеристика організованої злочинності / Підприємництво, господарство і право. 2010. № 7. С. 147-150.
24. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Право і суспільство. 2012. № 2. С. 190-194.
25. Стихарна І. С. Характеристика етнічних організованих злочинних груп / Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 51-52.
26. Шостко О. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні піатння / Право України. 2010. № 2. С. 198-203.

ТЕМА 10. ПЕНІТЕНЦІАРНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Лекція — 2 год.

Вивчаючи цю тему, студент повинен охарактеризувати поняття «пенітенціарної злочинності», яку можна визначити як кримінальні порушення ізольованими від суспільства особами, що перебувають у місцях позбавлення волі або слідчих ізоляторах встановлених правил їх утримання та вчинення цими особами інших злочинів у таких місцях.

В той же час **пенітенціарна кримінологія** як окрема сфера загальної кримінології здійснює вивчення сфери суспільних відносин, що виникають у зв'язку із існуванням злочинності (її сутність, історичні форми прояву, детермінанти, стан, структуру і динаміку, засоби протидії тощо) у місцях позбавлення волі. До **завдань** пенітенціарної кримінології можна віднести наступні: забезпечення безпеки засуджених, персоналу місць позбавлення волі та інших осіб, що перебувають у цих місцях; попередження й виявлення злочинів, вчинених у місцях позбавлення волі, а також порушень встановленого порядку відбування покарання; вивчення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень у місцях позбавлення волі тощо.

Студенту потрібно розуміти, що у місцях позбавлення волі злочинність обумовлюється наступними **детермінантами**:

По-перше, замкнутим злочинним середовищем серед засуджених, у якому обмежені можливості спілкування та соціальних зв'язків зі стороннім світом. Це породжує потребу прийняти позиції та вимоги такого злочинного середовища й стати його частиною.

По-друге, негативною суспільною оцінкою однаково низького соціального статусу усіх засуджених та низьким соціальним престижем людини як цінності у таких місцях. Це призводить до падіння важливості життя та здоров'я людини як найвищої соціальної цінності й «легкості» вчинення насильницьких злочинів проти життя і здоров'я особи, яка відокремлена від суспільства й обмежена у своїх правах.

По-третє, у особи розвивається бажання підтримати свій престиж чи «авторитет» серед засуджених, що досить часто переходить у злочинну насильницьку чи корисливо-насильницьку поведінку й мотивацію.

По-четверте, відчуття нудьги та безвиході у таких місцях породжує розвиток негативних фонових явищ (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія, гомосексуалізм);

По-п'яте, соціальна пасивність засуджених призводить до несприяння ними будь-яких форм виховної роботи, нігілістичного ставлення до професійно-технічної та іншої освіти у цих закладах;

По-шосте, схвалення норм злочинної субкультури призводить до лояльного ставлення засуджених щодо злочинів, які вчиняються у місцях позбавлення волі чи слідчих ізоляторах, їх потурання та до небажання співпрацювати із адміністрацією з метою розкриття таких злочинів.

По-сьоме, значна кількість рецидивістів серед засуджених призводить до розвитку організованої злочинності із чіткою ієрархією ролей («злодій у законі», «смотрящий», «пацан», «фраєр» тощо).

По-восьме, наявність або розвиток у значної кількості засуджених психічних аномалій призводить до різкого всплеску агресії чи конфронтацій між собою засуджених.

Щодо **характеристики злочинців у місцях позбавлення волі** можна відзначити, що їх типи відображають певну цілістність криміногенних властивостей, пов'язаних із перебуванням особи у відповідному середовищі. Студенту варто розуміти, що традиційно виокремлюють п'ять основних типів злочинців у місцях позбавлення волі: 1) випадкові; 2) ситуаційні; 3) нестійкі; 4) злісні; 5) особливо злісні.

Студент має звернути увагу на **заходи запобігання і профілактики злочинів серед ув'язнених**, які представляють собою особливий вид соціальної діяльності установ виконання покарань у взаємодії з іншими державними органами щодо нейтралізації, усунення чи блокування детермінантів й проявів пенітенціарної злочинності й злочинної поведінки у місцях позбавлення волі. Відповідно такі заходи можуть бути як загальними (рання профілактика й запобігання пенітенціарної злочинності та її фонових явищ), так і спеціальними (щодо профілактики й запобігання конкретних злочинів чи рецидивних кримінальних проявів). До загальних заходів можуть бути, наприклад, віднесені: технічне переоснащення засобами спостереження (камерами) і комп'ютерною технікою місць позбавлення волі та слідчих ізоляторів;

укомплектування кримінально-виконавчих установ висококваліфікованими кадрами; удосконалення системи зовнішнього захисту місць позбавлення волі та слідчих ізоляторів для недопущення потрапляння туди наркотичних та психотропних речовин, алкоголю тощо. До спеціальних заходів можуть бути віднесені: вживання комплексних оперативних заходів з метою швидкого розкриття конкретного злочину; вивчення осіб конкретних засуджених, що мають стійку злочинну спрямованість або є злочинними «лідерами», спостереження за їх поведінкою та їх оточенням; обстеження й обшук приміщень і камер, де серед засуджених можуть перебувати заборонені предмети чи речовини тощо.

Практичне заняття:

1. Поняття пенітенціарної злочинності та пенітенціарної кримінології, їх завдання.
2. Причини та умови пенітенціарної злочинності.
3. Кримінологічна характеристика й типи злочинців, що вчиняють злочини у місцях позбавлення волі.
4. Заходи запобігання і профілактики злочинів серед ув'язнених.

Самостійна робота – 4 години:

5. Організована злочинність та злочинні групи у місцях позбавлення волі, її види та прояви.
6. Боротьба із організованою та рецидивною злочинністю у місцях позбавлення волі.

Список рекомендованої літератури:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Законом України № 4651-VI від 13.04.2012 року. Відомості Верховної Ради України, 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий Законом України № 1129-IV від 11.07.2003 року. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
4. Закон України «Про попереднє ув'язнення» № 3352-XII від 30.06.1993 року. Відомості Верховної Ради України, 1993. № 35. Ст. 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

5. Бараш Є. Ю. Злочинність у місцях позбавлення волі: основні тенденції та динаміка / Юридична Україна. 2017. № 5-6. С. 64-67.
6. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / І. Г. Богатирьов, Д. О. Зубов, В. В. Маковій. К. : Дакор, 2014. 232 с.
7. Віктимологічні засади боротьби зі злочинами, що вчиняються в установах виконання покарань України : навч. посіб. / О. М. Джужа, ред. В. В. Коваленко, О. Г. Колб та ін.; МОН України, КНУВС, ун-т сучасних знань. Хмельницький : Хм. ЦНП, 2012. 171 с.
8. Голіна В.В., Лукашевич С.Ю. Щодо поняття та загальної характеристики злочинності в місцях позбавлення волі // Проблеми законності. 1999. № 38. С. 187-193.
9. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / [Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін.] ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. К. : Атіка, 2012. 368 с.
10. Кримінологія (альбом схем): Боднар І.В., Царюк С.В. / ЧЮК ДДУПВП. Чернігів, 2008. 86 с.
11. Колб О. Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі : [навч. посібник]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 494 с.
12. Колб О. Г. Кримінологія і соціальна профілактика злочинів у виправних установах : навч. посіб. / О. Г. Колб. Луцьк, 2007. 399 с.
13. Колб О. Г. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / О. Г. Колб. Луцьк, 2007. 513 с.
14. Литвинов О. М., Трубников В. М., Ємельянов В. П. Запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 354-356.
15. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С. Ю. Лукашевич. Харків : СПД ФО Вапнярчук, 2006. 103 с.
16. Пивоваров В. В., Цибульська І. О. Злочинність у місцях позбавлення волі: сучасні українські реалії / Карпатський правничий часопис. 2015. № 10. С. 138-144.
17. Розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі : навч. посіб. / В. К. Весельський, В. В. Пясковський, М. М. Сербін. К.: КНТ, 2008. 194 с.
18. Христюк О. С. Співробітники та засудженні: проблеми спілкування. Проблеми пенітенціарної теорії та практики. 2000. № 5. С. 158–162.

ТЕМА 11. ЕКОЛОГІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Лекція — 2 год.

Підвищена небезпечність екологічної злочинності зумовлена передусім посиленням антропогенного навантаження на природне середовище, що в умовах глобальної екологічної кризи створює загрозу заподіяння суттєвої, часто не відновлюваної шкоди життєво важливим інтересам людини, суспільства та держави: зменшуються запаси природних ресурсів; забруднюється природне середовище; втрачається природний зв'язок між людиною та природою тощо.

Вивчаючи цю тему, студенти мають звернути увагу на поняття «**екологічна злочинність**», яку можна визначити як соціально-правове явище, що створює небезпеку біологічним основам існування людства та складається із сукупності передбачених кримінальним законом діянь, які вчинені за певний час на визначеній території України, у визначеному регіоні або країні в цілому, та посягають на навколишнє природне середовище чи його окремі об'єкти (землі, надра, атмосферне повітря води, континентальний шельф, ліси, об'єкти природно-заповідного фонду, флори і фауни тощо), а також конституційні екологічні права громадян.

Студенту потрібно розуміти, що у кримінально-правовому аспекті екологічні злочини – це передбачені кримінальним законодавством суспільно небезпечні діяння, що посягають на суспільні відносини у сфері охорони конституційного права громадян на безпечне довкілля, а також у сфері охорони, використання, збереження та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання, а також усунення негативного впливу господарської та іншої діяльності людини на навколишнє природне середовище, збереження генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів. Такі злочини в основному закріплюються у розділі VIII Особливої частини КК України «Злочини проти довкілля».

Екологічні злочини можуть бути різного ступеню тяжкості. Злочинами невеликої тяжкості у екологічній сфері є наприклад: забруднення або псування земель; незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель; незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах; порушення правил охорони надр; забруднення атмосферного повітря; порушення правил

охорони вод тощо. Злочини середньої тяжкості у екологічній сфері є кваліфікованими по відношенню до злочинів невеликої тяжкості і пов'язані із невжиттям заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, забруднення моря, знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, незаконної порубки лісу, порушення ветеринарних правил тощо. Тяжкі і особливо тяжкі злочини у екологічній сфері теж пов'язані із кваліфікованими видами знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу.

Студент повинен визначати систему **детермінантів** екологічної злочинності, до яких в першу чергу відноситься недосконалі державні програми й механізми управління природними ресурсами, що призводять до зловживань у їх використанні. В другу чергу сюди відноситься недостатня інформаційна робота держави і суспільства щодо висвітлення проблем і важливості захисту навколишнього природного середовища, деформація суспільної свідомості щодо неважливості (недостатньої важливості) цих процесів і індивідуальний екологічний вандалізм та егоїзм конкретних екологічних правопорушників (злочинців), які не бачать у вчинених ними діях конкретного порушення моральних чи суспільних норм. Відповідно профілактика й запобігання злочинів проти довкілля включає в себе систему заходів, спрямованих на нейтралізацію, усунення чи блокування детермінантів й проявів екологічної злочинності та блокування використання незаконно добутих екологічних ресурсів у життєдіяльності населення.

Практичне заняття:

1. Поняття і кримінологічна характеристика екологічних злочинів.
2. Кримінально-правове регулювання екологічних злочинів та їх різновиди за КК України.
3. Детермінанти екологічної злочинності.
4. Заходи профілактики і запобігання екологічної злочинності.

Самостійна робота – 3 години:

5. Сучасний екологічний стан України.

Список рекомендованої літератури:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-ХІІ від 25.06.1991 року. Відомості Верховної Ради України, 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
3. Закон України «Про охорону атмосферного повітря». Відомості Верховної Ради України, 1992. № 50. Ст. 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
4. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>
5. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
6. Кодекс України про надра Відомості Верховної Ради України, 1994. № 36. Ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>
7. Лісовий кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 1994. № 17. Ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
8. Гавриш С. Б. Уголовно- правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства [Текст] / С. Б. Гавриш. Харьков : [б.в.], 1994. 640 с.
9. Клименко С. В. Теоретичні, кримінально-правові і кримінологічні проблеми боротьби з посяганнями на навколишнє природне середовище (досвід системного аналізу) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Клименко Сергій Володимирович; Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, Юридичний ін-т. Одеса, 1996. 20 с.
10. Кримінологія (альбом схем): Боднар І. В., Царюк С. В. / ЧЮК ДДУПВП. Чернігів, 2008. 86 с.
11. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К.: Юрінком Інтер, 2001. 480 с.
12. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Матвійчук Валерій Костянтинович. К., 2008. 511 с.
13. Профілактика злочинів: Підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужи. К.: Атіка, 2011. 720 с.
14. Турлова Ю. А. Кримінологічний аналіз сучасного стану екологічної злочинності в Україні / Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 45. С. 66-72.
15. Турлова Ю. А. Поняття «екологічні злочини»: до проблеми визначення / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. № 6. Том 3. С. 69-72.
16. Турлова Ю. А. Система екологічних злочинів / Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 103–109.
17. Турлова Ю. А. Феномен екологічної злочинності: питання кримінологічної дефініції / Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. № 66. С. 237-246.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ II

1. Поняття, рівень і структура насильницьких злочинів. Їх динаміка та латентність.
2. Кримінологічна характеристика вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень.
3. Кримінологічна характеристика насильницького зазіхання на статеву недоторканість.
4. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів (грабежів, розбоїв, вимагання).
5. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. Види насильницьких злочинців.
6. Детермінанти насильницької злочинності.
7. Профілактика й запобігання насильницьких злочинів.
8. Кримінологічна характеристика наркоманії та різновидів наркотичних засобів.
9. Детермінанти вживання наркотиків та кримінально-правові наслідки таких дій.
10. Наркобізнес, його види, етапи та стадії розвитку, заходи протидії.
11. Заходи протидії наркоманії та система державних органів у цій сфері.
12. Проституція як соціальне явище, її кримінологічна характеристика, різновиди та зв'язок із злочинністю.
13. Незаконний бізнес у сфері «торгівлі людьми»: кримінологічна та кримінально-правова характеристика.
14. Заходи протидії проституції та система державних органів протидії. Зарубіжний досвід легалізації проституції.
15. Поняття та структура економічної злочинності. Види економічних злочинів.
16. Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють економічні злочини, їх класифікація.
17. Детермінанти економічної злочинності.
18. Запобігання злочинів у сфері економіки. Склад державних органів, що займаються профілактикою та запобіганням економічних злочинів.
19. Поняття та система корупційних злочинів. Їх відмінність від економічних.

20. Кримінологічна характеристика особи корупціонера.
21. Детермінанти корупційної злочинності.
22. Засоби протидії корупційній злочинності, зарубіжний досвід із цього питання.
23. Поняття і кримінологічні критерії організованої злочинності, її основні напрямки здійснення.
24. Кримінально-правове регулювання участі у організованій злочинності за законодавством України.
25. Кримінологічна характеристика структури організованих злочинних груп.
26. Детермінанти та способи протидії організованої злочинності, система державних органів у цьому напрямку.
27. Відмивання «брудних грошей» злочинними організаціями та «конвертаційними центрами», їх транснаціональність.
28. Втягнення неповнолітніх у злочинність та у організовану злочинність. Злочини, що вчиняються неповнолітніми.
29. Особливості детермінації злочинної поведінки неповнолітніх.
30. Запобігання злочинності серед неповнолітніх: шляхи та способи.
31. Поняття пенітенціарної злочинності та пенітенціарної кримінології, їх завдання.
32. Причини та умови пенітенціарної злочинності.
33. Кримінологічна характеристика й типи злочинців, що вчиняють злочини у місцях позбавлення волі.
34. Заходи запобігання і профілактики злочинів серед ув'язнених.
35. Організована злочинність та злочинні групи у місцях позбавлення волі, її види та прояви.
36. Боротьба із організованою та рецидивною злочинністю у місцях позбавлення волі.
37. Поняття і кримінологічна характеристика екологічних злочинів.
38. Кримінально-правове регулювання екологічних злочинів та їх різновиди за КК України.
39. Детермінанти екологічної злочинності.
40. Заходи профілактики і запобігання екологічної злочинності.
41. Сучасний екологічний стан України.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «КРИМІНОЛОГІЯ»

1. Поняття, об'єкт і предмет кримінології, її система.
2. Завдання та функції кримінології. Її місце в системі кримінально-правових наук.
3. Становлення та розвиток кримінології як науки. Кримінологічні школи (класична, неокласична, позитивістська, сучасна).
4. Історія кримінології в Україні та країнах СНД.
5. Загальнонаукові та спеціальні методи кримінологічного дослідження.
6. Види та етапи кримінологічних досліджень.
7. Джерела кримінології та їх система.
8. Злочинність як соціальне явище, її поняття та різновиди.
9. Кількісні та якісні показники злочинності. Рівень, коефіцієнт, динаміка, структура, географія та «ціна» злочинності.
10. Латентна злочинність, її поняття та фактори, що обумовлюють існування.
11. Рівні та види латентності. Шляхи виявлення латентної злочинності.
12. Географія злочинності в Україні та фонові явища.
13. Поняття особи злочинця, його кримінологічні ознаки та характеристика.
14. Класифікація і типологія злочинців.
15. Поняття жертви злочину (потерпілого) та його кримінологічна характеристика.
16. Віктимологія як наука про жертву злочину, її основні категорії (віктимність, віктимна ситуація, ступінь віктимності та типи жертв).
17. Суїцид. Механізм суїцидальної поведінки.
18. Поняття причин та умов злочинності, їх класифікація. Мотивація злочинця.
19. Теорії детермінації злочинності. Самодетермінація злочинності.
20. Економічні, політичні, соціальні, ідеологічні детермінанти та фактори злочинності.
21. Обставини, що сприяють злочинності, їх відмінність від детермінант злочинності.
22. Криміногенна ситуація та її різновиди.

23. Поняття запобігання і профілактики злочинів, їх завдання та принципи.
24. Класифікація профілактичних заходів загального та індивідуального спрямування.
25. Методи та форми попереджувальної (профілактичної) діяльності в Україні.
26. Система суб'єктів профілактики та запобігання злочинів в Україні.
27. Теорія соціального контролю над злочинністю Е. Дюркгейма. Соціальна норма.
28. Кримінологічне прогнозування та планування попереджувальної діяльності.
29. Поняття, рівень і структура насильницьких злочинів. Їх динаміка та латентність.
30. Кримінологічна характеристика вбивств та заподіяння тілесних ушкоджень.
31. Кримінологічна характеристика насильницького зазіхання на статеву недоторканість.
32. Кримінологічна характеристика корисливо-насильницьких злочинів (грабежів, розбоїв, вимагання).
33. Кримінологічна характеристика особи насильницького злочинця. Види насильницьких злочинців.
34. Детермінанти насильницької злочинності.
35. Профілактика й запобігання насильницьких злочинів.
36. Кримінологічна характеристика наркоманії та різновидів наркотичних засобів.
37. Детермінанти вживання наркотиків та кримінально-правові наслідки таких дій.
38. Наркобізнес, його види, етапи та стадії розвитку, заходи протидії.
39. Заходи протидії наркоманії та система державних органів у цій сфері.
40. Проституція як соціальне явище, її кримінологічна характеристика, різновиди та зв'язок із злочинністю.
41. Незаконний бізнес у сфері «торгівлі людьми»: кримінологічна та кримінально-правова характеристика.
42. Заходи протидії проституції та система державних органів протидії. Зарубіжний досвід легалізації проституції.

43. Поняття та структура економічної злочинності. Види економічних злочинів.
44. Кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють економічні злочини, їх класифікація.
45. Детермінанти економічної злочинності.
46. Запобігання злочинів у сфері економіки. Склад державних органів, що займаються профілактикою та запобіганням економічних злочинів.
47. Поняття та система корупційних злочинів. Їх відмінність від економічних.
48. Кримінологічна характеристика особи корупціонера.
49. Детермінанти корупційної злочинності.
50. Засоби протидії корупційній злочинності, зарубіжний досвід із цього питання.
51. Поняття і кримінологічні критерії організованої злочинності, її основні напрямки здійснення.
52. Кримінально-правове регулювання участі у організованій злочинності за законодавством України.
53. Кримінологічна характеристика структури організованих злочинних груп.
54. Детермінанти та способи протидії організованої злочинності, система державних органів у цьому напрямку.
55. Відмивання «брудних грошей» злочинними організаціями та «конвертаційними центрами», їх транснаціональність.
56. Втягнення неповнолітніх у злочинність та у організовану злочинність. Злочини, що вчиняються неповнолітніми.
57. Особливості детермінації злочинної поведінки неповнолітніх.
58. Запобігання злочинності серед неповнолітніх: шляхи та способи.
59. Поняття пенітенціарної злочинності та пенітенціарної кримінології, їх завдання.
60. Причини та умови пенітенціарної злочинності.
61. Кримінологічна характеристика й типи злочинців, що вчиняють злочини у місцях позбавлення волі.
62. Заходи запобігання і профілактики злочинів серед ув'язнених.
63. Організована злочинність та злочинні групи у місцях позбавлення волі, її види та прояви.

64. Боротьба із організованою та рецидивною злочинністю у місцях позбавлення волі.
65. Поняття і кримінологічна характеристика екологічних злочинів.
66. Кримінально-правове регулювання екологічних злочинів та їх різновиди за КК України.
67. Детермінанти екологічної злочинності.
68. Заходи профілактики і запобігання екологічної злочинності.
69. Сучасний екологічний стан України.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «КРИМІНОЛОГІЯ»

Нормативні акти

1. Антидопінгова конвенція від 16 листопада 1989 року № ETS 135 (Конвенцію ратифіковано Законом України від 15 березня 2001 року № 2295-III). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_228.
2. Водний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>
3. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою: резолюція Генеральної асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_114.
4. Європейська конвенція щодо відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів: конвенція Ради Європи від 24 листопада 1983 р. [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_319.
5. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року (з доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_177.
6. Земельний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2002. № 3-4. Ст. 27. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
7. Кодекс України про надра Відомості Верховної Ради України, 1994. № 36. Ст. 340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80>
8. Конвенція про психотропні речовини 21.02.1971 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_176.
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, ратифікована Постановою ВР від 25.04.1991 року № 1000-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від

- 15 листопада 2000 року [Електронний ресурс]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_789.
11. Конвенція про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року // Зібрання чинних міжнародних договорів України. 1990. № 1. Ст. 205.
12. Концепція реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р.: схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – С. 67. – Ст. 3389.
13. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: прийнятий Законом України № 4651-VI від 13.04.2012 року. Відомості Верховної Ради України, 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
15. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий Законом України № 1129-IV від 11.07.2003 року. Відомості Верховної Ради України, 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
16. Лісовий кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 1994. № 17. Ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
17. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх: правила ООН від 29 листопада 1985 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211.
18. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності: Закон України від 15.11.2011 № 4025-VI // Відомості Верховної Ради України.– 2012. – № 25. – Ст. 263.
19. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII. Відомості Верховної Ради України, 1994. № 27. Ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
20. Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України № 453 від 30.05.2018 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/453-2018-%D0%BF>.
21. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII // Офіційний вісник України. 2014. № 90. С. 7. Ст. 2576.
22. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 року № 589. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/589-2009-%D0%BF>.
23. Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у ветеринарній медицині: Постанова Кабінету Міністрів

- України від 9 квітня 2008 року № 334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2008-%D0%BF>.
24. Про затвердження плану заходів на 2019-2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 року № 56-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-%D1%80>.
25. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 10. Ст. 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.
26. Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності: указ Президента України від 16 липня 2005 року № 1119/2005. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1119/2005>.
27. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011 // Офіційний вісник України. 2011. № 41. Стор. 9. Ст. 1663.
28. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1995. № 10. Ст. 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80>.
29. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України № 1698-VII від 14.10.2014 року. Відомості Верховної Ради, 2014, № 47. Ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
30. Про Національну поліцію: Закон України № 580-VIII від 02.07.2015 року. Відомості Верховної Ради, 2015. № 40-41. Ст. 379.
31. Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю: затверджено указом Президента України від 21 липня 1994 року №396/94 [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/396/94>.
32. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1995. № 6. Ст. 35.
33. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
34. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 26. Стор. 1108. Стаття 354.
35. Про охорону атмосферного повітря: Закон України № 2707-XII від 16.10.1992 року.. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 50. Ст. 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
36. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.

37. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 року. Відомості Верховної Ради України, 1991. № 41. Ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
38. Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції: указ Президента України від 18 листопада 2005 року № 1615/2005. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1615/2005>.
39. Про попереднє ув'язнення: Закон України № 3352-ХІІ від 30.06.1993 року. Відомості Верховної Ради України, 1993. № 35. Ст. 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.
40. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 10. Ст. 70.
41. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: постанова Пленуму Верховного Суду від 16 квітня 2004 року № 5 // Вісник Верховного суду України. 2004. № 5. Ст. 4.
42. Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF): постанова Кабінету Міністрів України та Національного Банку України від 28 серпня 2001 р. № 1124 // Офіційний вісник України. – 2001. № 35. С. 157. Ст. 1630.
43. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: закон України від 22 червня 2000 року № 1835-ІІІ : Відомості Верховної Ради України. 2000. № 40. Ст. 338.

Спеціальна література

1. Алексеев А. И. Криминологическая профилактика: теория, опыт, проблемы / А. И. Алексеев, С. И. Герасимов, А. Я. Сухарев. М. : НОРМА, 2001. 496 с.
2. Альошина, О. І. Пропозиції щодо питання запобігання та протидії злочинності в Україні / Право і суспільство. 2010. № 2. С. 106-110.
3. Антонян Ю. М. Почему люди совершают преступления. Причины преступности. / Москва : ИД «Камерон», 2006. 304 с.
4. Бабаев М. М. Криминология и уголовная политика / Юристь – правовець. 2012. № 2. С. 7-19.
5. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Противодействие преступности: война терминов, понятие, общая характеристика / Право і безпека. № 3. 2004. С. 7-11.
6. Бандурка І. О. Протидія злочинам неповнолітніх, як форма кримінально-правового захисту прав дітей / Форум права. 2014. № 1. С. 19-23.
7. Бандурка О. М. Психологічні проблеми наркотизації населення : монографія. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2005.
8. Бараш Є. Ю. Злочинність у місцях позбавлення волі: основні тенденції та динаміка / Юридична Україна. 2017. № 5-6. С. 64-67.
9. Березовський А. А. Сучасні тенденції злочинності в Україні: криминологічний аналіз / Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2009. Вип. 46. С. 341-346.

10. Біленчук П. Д., Гель А. П., Задояний М. Т., Мошняга Л. В. Злочинність: поняття та види / Економіка, фінанси, право. 2010. № 11. С. 28-31.
11. Білоконь М. А. Запобігання злочинності неповнолітніх: досвід країн Європейського Союзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / НДІ вивчення проблем злочинності ім. В. В. Сташиса. Харків, 2013. 20 с.
12. Білоус В. Т. Особистість злочинця як об'єкт кримінологічного та психологічного дослідження / В. Т. Білоус, Г. М. Бірюков // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии: сб. науч. статей. 2007. С. 84-89.
13. Бойков А. М. Преступность как форма социального протеста / Мировой судья. 2007. № 5. С. 16-18.
14. Бойко А. М. Теорія детермінації економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Андрій Михайлович Бойко ; Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. 40 с.
15. Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Академія адвокатури України. Київ, 2006. 20 с.
16. Бузало П. М., Денисов С. Ф., Кириченко О. В. Кримінологія: Навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2007. 192 с.
17. Валуйская М. Ю. К вопросу о типологии лиц, совершивших умышленные убийства при отягчающих обстоятельствах / Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. 2000. Вип. 2. С. 140-146.
18. Валуйська М. Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Марина Юріївна Валуйська; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 18 с.
19. Вербенський М. Г. Тенденції транснаціональної організаційної злочинності в Україні / Право і суспільство. 2010. № 2. С. 101-106.
20. Виправний центр як суб'єкт запобігання злочинам : монографія / І. Г. Богатирьов, Д. О. Зубов, В. В. Маковій. К. : Дакор, 2014. 232 с.
21. Вишневецкая К. В. Урбанизация и ее влияние на процессы виктимизации населения / Юридический мир. 2006. № 3. С. 65-70.
22. Віктимологічні засади боротьби зі злочинами, що вчиняються в установах виконання покарань України : навч. посіб. / О. М. Джужа, ред. В. В. Коваленко, О. Г. Колб та ін.; МОН України, КНУВС, ун-т сучасних знань. Хмельницький : Хм. ЦНП, 2012. 171 с.
23. Волженкин Б. В. Преступления в сфере экономической деятельности / Б. В. Волженкин. СПб. : Изд. «Юрид. центр Пресс», 2002. 641 с.

24. Гавриш С. Б. Уголовно- правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства [Текст] / С. Б. Гавриш. Харьков : [б.в.], 1994. 640 с.
25. Гишинский Я. И. Глобализация, девиантность, социальный контроль: сборник статей / СПб. : Изд-во ДЕАН, 2009. 331 с.
26. Гладкова Є. О. Правові засади протидії наркозлочинності: функціональний аналіз / Вісник кримінологічної асоціації України. 2017. № 16. С. 46-52.
27. Голик Ю. В. Случайный преступник / Ю. В. Голик ; ред. В. Д. Филимонов. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1984. 166 с.
28. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження. Монографія / В. В. Голіна. Харків, Регіон-інформ, 2004. 212 с.
29. Голіна В. В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи. Навчальний посібник / В. В. Голіна. Х. : НЮАУ. 1997. 52 с.
30. Голіна В.В., Лукашевич С.Ю. Щодо поняття та загальної характеристики злочинності в місцях позбавлення волі // Проблеми законності. 1999. № 38. С. 187-193.
31. Головина Г. В. Личность участника организованной преступной деятельности / Следователь. 2004. № 1. С. 40-42.
32. Головкін Б. М. Корислива спрямованість особистості злочинця, опосередкована у насильницьких проявах: поняття, зміст, шляхи формування / Вісник Академії правових наук України: зб. наук. Праць. 2009. № 3. С. 221-230.
33. Головкін Б. М. Типологія сімейно-побутових насильницьких злочинців / Вісник Академії правових наук України. Збірник наукових праць. Харків. 2004. № 36. С. 177-185.
34. Горбань А. Сучасний стан кримінології як науки / Вища школа. 2012. № 8. С. 37-41.
35. Гумін О. М. Інтегративна функція кримінології в системі наук про людину / Митна справа. 2012. № 1 (ч. 2, кн.2). С. 3-10.
36. Гуцалова К. Кримінологічне визначення поняття та ознак економічної злочинності: проблемні питання / Юридичний журнал. 2004. № 29. С. 113-115.
37. Давиденко Л. М. Запобігання злочинності як система профілактичних заходів та кримінологічна діяльність / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2002. № 3. С. 162-170.
38. Давыденко Л. М., Бандурка А. М. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы: монография / Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2005. 302 с.
39. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия : учеб. пособие / Киев : УМК ВО, 1988. 69 с.
40. Демчіхіна Є. С. Кримінологічний аналіз чинників групової некорисливої насильницької злочинності неповнолітніх / Бюлетень Міністерства юстиції України. 2011. № 6. С. 86-90.

41. Демчіхіна Є. С. Особливості кримінологічної характеристики неповнолітніх осіб, що вчиняють групові некорисливі насильницькі злочини / Бюлетень Міністерства юстиції України. 2013. № 6. С. 124-130.
42. Джу́жа О. М., Васи́левич В. В., Ку́лик О. Г. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід / Вісник Верховного Суду України. 2012. № 1. С. 37-42.
43. Джу́жа О. М. Сучасний погляд на розвиток кримінології / Право України. 2003. № 2. С. 97-101.
44. Дрёмін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства: монографія / Одеса : Юридична література, 2009. 616 с.
45. Дрёмін В. М. Інституціональна методологія дослідження механізму відтворення злочинності / Правове життя сучасної України : Матер. міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (20-21 травня 2011 р., м. Одеса), 2011. Т. 2. С. 264-266.
46. Дрёмін В. М. Основні напрямки державної кримінологічної політики у механізмі декриміналізації суспільства / Актуальні проблеми політики: збірник наукових праць. Вип. 30. Одеса, 2007. С. 193-198.
47. Дрёмін В. М. Праксеологічний підхід до пізнання злочинності / Шлях до кримінології: пам'яті Анатолія Петровича Закалюка : збірник матеріалів. 2010. С. 104-126.
48. Дрёмин В. Н. К вопросу о предмете институциональной криминологии: от криминальных практик к социальному институту / Митна справа. 2010. № 6. С. 68-73.
49. Дрёмин В. Н. Насилие в механизме криминализации общества / Актуальні проблеми політики (збірник наукових праць). Одесса : Фенікс, 2006. № 29. С. 532-537.
50. Дремин В. Н. Ограничение преступности: международный опыт / Юридический вестник. № 3. 1994. С. 44-46.
51. Дрёмин В. Н. Организованная преступность и криминальная культура: механизмы взаимодействия / Криминогенная ситуация на юге Украины: особенности и проблемы сдерживания: сб. науч. статей / [под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дрёмина]. Б-ка журн. «Юридичний вісник». Одеса : Фенікс, 2003. С. 78-88.
52. Дрёмин В. Н. «Отмывание» доходов: проблема законодательного определения / Юридический вестник. 2000. № 2. С. 80-81.
53. Дрёмин В. Н. Современные стратегии предупреждения преступности / В. Н. Дрёмин // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць / Одеса : Юрид. л-ра, 1994. Вип. 1. С. 170-175.
54. Дрёмин В. Н. Социальные функции криминологии: история и современность / Юридический вестник. 2007. № 4. С. 119-130.
55. Дьоменко С. В. Спірні питання визначення поняття «особистість злочинця» / Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті О. В. Сурілова. 2009. Вип. 45. С. 348-352.

56. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О. О. Дудоров. Київ : Юридична практика, 2003. 924 с.
57. Жалинский А. Э. Обновление криминологии / Право и политика. 2012. № 5. С. 828-835.
58. Женунтій В. І. Поняття особистості злочинця в теорії вітчизняної криминології / Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право. 2009. № 2. С. 61-65.
59. Закалюк А. П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 424 с.
60. Заросинський Ю., Заросинський О. Наркоманія: стан і проблеми боротьби з нею на сучасному етапі / Право України. 2007. № 8. С. 61–64.
61. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: Научно-практическое издание / Киев : Юринком Интер, 1999. 240 с.
62. Зелінський А. Перспективи подальшого розвитку криминології / Право України. 2001. № 2. С. 107-109.
63. Зелинская Н. А. Международные преступления и международная преступность / Одеса: Юридична література, 2006. 365 с.
64. Зелінська Н. А., Дрьомін В. М. Кримінальна глобалізація: від транснаціонального злочину до транснаціональної злочинності / Юридичний вісник. 2011. № 1. С. 34-39.
65. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посібник / [С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз та ін.]. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. 260 с.
66. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения / Горький : Горьк. высш. школа МВД СССР, 1974. 168 с.
67. Ігнатов О. М. Зовнішні обставини вчинення насильницьких злочинів працівниками органів внутрішніх справ / Криминологія в Україні та протидія злочинності: збірник наукових статей. 2008. С. 223-227.
68. Ігнатов О. М. Попередження насильницьких злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ поза сферою сімейно-побутових відносин та не пов'язані з службовою діяльністю / Наше право. 2008. № 4. С. 101-105.
69. Ігнатов О. М. Рівень та динаміка насильницької злочинності працівників органів внутрішніх справ / Держава і право: юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. 2008. Вип. 42. С. 529-535.
70. Ігнатов О. М. Щодо рівня злочинності в Україні в цілому та рівня кримінального насильства зокрема / Часопис Київського університету права. 2012. № 2. С. 289-295.
71. Йосипів А. О. Вплив зловживання алкоголем та наркотичними речовинами на злочинність осіб з маргінальною поведінкою / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2013. Вип. 6–2. Ч. 2. С 89-91.
72. Йосипів А. О. Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

- 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Алла Олексіївна Йосипів ; Львів. держ. ун-т внутрішніх справ. Львів, 2009. 18 с.
73. Йосипів А. О. Причини насильства та умови його попередження / Держава і право: Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць. 2009. Вип. 43. С. 569-574.
74. Кальман О. Г. Стан та головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні і прикладні проблеми / О. Г. Кальман. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.
75. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Київ, 2004. 21 с.
76. Квашиш В. Цена преступности как криминологическая проблема / Уголовное право. 2008. № 6. С. 94-102.
77. Клименко С. В. Теоретичні, кримінально-правові і кримінологічні проблеми боротьби з посяганнями на навколишнє природне середовище (досвід системного аналізу) [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Клименко Сергій Володимирович; Одеський держ. ун-т ім. І. І. Мечникова, Юридичний ін-т. Одеса, 1996. 20 с.
78. Колб О. Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі : [навч. посібник]. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. 494 с.
79. Колб О. Г. Кримінологія і соціальна профілактика злочинів у виправних установах : навч. посіб. / О. Г. Колб. Луцьк, 2007. 399 с.
80. Колб О. Г. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : монографія / О. Г. Колб. Луцьк, 2007. 513 с.
81. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт профілактики злочинів: монографія / О. Г. Колб. Луцьк : Вежа, 2006. 462 с.
82. Комісарчук Ю. А. Детінізація економічних відносин в Україні (кримінально-правове та кримінологічне забезпечення) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Юлія Анатоліївна Комісарчук ; Київ : Київський національний ун-т внутріш. справ, 2006. 20 с.
83. Корольчук В. В. Актуальні проблеми запобігання злочинам неповнолітніх / Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. 2013. № 1. С. 176–182.
84. Косарев В. Н. Современная криминология о причинах и условиях преступности / Современное право. 2010. № 1. С. 79-81.
85. Костенко О. М. Воля і свідомість злочинця (дослідження із застосуванням принципу натуралізму) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Київ : Київський ун-т імені Т. Г. Шевченка, 1995. 46 с.
86. Костенко О. М. Культура і закон у протидії злу / Київ, 2008. 352 с.
87. Кравчук С. Організована злочинність у сфері економіки України: проблеми припинення та шляхи їх вирішення / Право України. 2011. № 8. С. 301-308.

88. Криминальная мотивация / Ю. М. Антонян, В. В. Гульдан, В. Н. Кудрявцев [и др.] ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М. : Наука, 1986. 302 с.
89. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посіб / А. В. Савченко, О. М. Стрільців ; за ред. Коваленка В. В. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : НАВС, 2014.
90. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, вчинених із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх : моногр. / кол. авт. ; МВС України, Нац. акад. внутр. справ. Київ : НАВС, 2016.
91. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми : монографія / за заг. ред. В. В. Голіни. Харків : Кроссруд. 2007. 156 с.
92. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній : монографія / [Коваленко В. В., Джужа О. М., Колб О. Г. та ін.] ; за заг. ред. доктора юрид. наук, проф. В. В. Коваленка. К. : Атіка, 2012. 368 с.
93. Кримінологія (альбом схем): Боднар І.В., Царюк С.В. / ЧЮК ДДУПВП. Чернігів, 2008. 86 с.
94. Кримінологія: Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н. проф. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство НОРМА, 2003.
95. Кудрявцев В. Н. Преступность и нравы переходного общества / М.: Гардарики, 2002. 238 с.
96. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н. Ф. Кузнецова ; под ред. В. Н. Кудрявцева. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. 208 с.
97. Кулик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання : монографія / Київ : Юрінком Інтер, 2011. 288 с.
98. Кулик Л. М. Ознаки насильницької злочинності / Право і суспільство. 2010. № 5. С. 128-132.
99. Курило В. І., Михайлов О. Є., Яра О. С. Кримінологія: загальна частина. Курс лекцій. Навчальний посібник. К.: Кондор, 2006. 192 с.
100. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О. М. Джужи. К. : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
101. Литвак О. М. Злочинність, її причини та профілактика / Київ : Україна, 1997. 167 с.
102. Литвак О. Латентна злочинність: деякі аспекти // Право України. 2003. № 12. С. 63-64.
103. Літвін В. В., Борідько О. А., Вартузов В. В., Литвинов О. М. Розкриття, розслідування та попередження злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у світлі нових викликів та загроз : навч.-практ. посіб. Херсон, 2012.

104. Литвинов О. М. Механізм протидії злочинності / Публічне право. 2011. № 1. С. 59-63.
105. Литвинов О. М., Трубников В. М., Ємельянов В. П. Запобігання злочинам у місцях позбавлення волі. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 354-356.
106. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна політика держави: концептуальні положення та основні принципи її формування / Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. Вип. 16. Х. : Кроссроуд, 2008. С. 36-48.
107. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. Ю. Лукашевич ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2001. 19 с.
108. Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі : монографія / С. Ю. Лукашевич. Харків : СПД ФО Вапнярчук, 2006. 103 с.
109. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции / В. В. Лунеев ; [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : Волтерс Клувер, 2005. 912 с.
110. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища: проблеми законодавства, теорії та практики: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Матвійчук Валерій Костянтинович. К., 2008. 511 с.
101. Матвійчук Ю. М. Профілактична функція прокуратури із запобігання протидії злочинності (організаційно-правовий та психологічний аспект): наук. вид. / Ю. М. Матвійчук. Кременець, 2010. 128 с.
102. Мельник С. М. Оцінка діяльності оперативних підрозділів в аспекті боротьби з організованою злочинністю / Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 4. С. 26-29.
103. Мельник П., Лановенко І. Психологічні механізми девіантної поведінки / Право України. 2000. № 4. С. 90–92.
104. Мельничок В. М. Криміналістична характеристика соціально-психологічних ознак особистості злочинця / Юридична Україна. 2008. № 11. С. 97-102.
105. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія / Т. В. Мельничук. Одеса : Фенікс, 2010. 246 с.
106. Мельничук Т. В. Проблема нормативного визначення поняття організованої злочинності та її форм / Правовые проблемы противодействия организованной преступности: сб. науч. статей / [под ред. М. Ф. Орзиха, В. Н. Дрёмина]. Б-ка журн. «Юридичний вісник». Одеса : Фенікс, 2005. С. 185-203.
107. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування / Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 5. С. 191-195.

108. Механизм преступного поведения / Ю. М. Антонян, П. С. Дагель, О. Л. Дубовик [и др.] ; отв. ред. В. Н. Кудрявцев. М.: Наука, 1981. 248 с.
109. Моргун О. С. Кримінально-психологічні особливості злочинності неповнолітніх / Наше право. 2012. № 3. Ч. 1. С. 151-157.
110. Муляр О. Організована злочинність – складне суспільно небезпечне явище / Вісник прокуратури. 2009. № 7. С. 92-98.
111. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посіб / Бова А. А., Женунтій В. І., Закалюк А. П. та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2006.
112. Наркозлочинність (кримінологічний аналіз та протидія) : навч. посіб. / Держ. ВНЗ «Ужгород. нац. ун-т», Юрид. ф-т ; [уклад.: Я. В. Ступник та ін.]. Ужгород : Гельветика, 2016.
113. Немченко О. І. Запобігання злочинам, що вчиняються неповнолітніми з психічними відхиленнями: кримінологічні засади: монографія / Запоріжжя : Дніпровський металург. 2011. 212 с.
114. Одинцова О. В. Джерела кримінологічної інформації про організовану злочинність та їх використання у кримінологічній науці та практиці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Олена Володимирівна Одинцова; Харків: Харків. нац. ун-т внутрішніх справ. 2012. 18 с.
115. Озерський І. В., Кашук І. О. Економічна злочинність (поняттєво-правовий та психологічний аналіз) / Економіка. Фінанси. Право. № 11. 2004. С. 22-27.
116. Олькова О. А. Тенденции преступности в России и Украине: сравнительное криминологическое исследование / Актуальные проблемы правоведения. 2011. № 4. С. 103-106.
117. Організація індивідуального запобігання злочинам у кримінально-виконавчій установі : [монографія] / В. П., Захаров, О. Г. Колб, С. М. Мирончук, Л. І. Міліщук. 2-ге вид., перероб. і доп. Луцьк : Підприємець Іванюк В.П., 2007. 442 с.
118. Пивоваров В. В., Цибульська І. О. Злочинність у місцях позбавлення волі: сучасні українські реалії / Карпатський правничий часопис. 2015. № 10. С. 138-144.
119. Погорецький М. А. Концептуальні підходи до боротьби зі злочинністю та захисту прав людини в зарубіжних країнах / Проблеми законності. 2004. Вип. 68. С. 122-131.
120. Подільчак О. М. Насильницькі злочини: особистісні детермінанти / Проблеми законності: акад. зб. наук. праць. 2007. Вип. 90. С. 158-166.
121. Попович В. М. Взаємозв'язок організованої злочинності, «відмивання» доходів незаконного походження та «тіньової» економіки / Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2002. № 5. С. 62-65.

122. Попович В. М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: монографія / В. М. Попович. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2001. 546 с.
123. Попович О. В. Особа злочинця як об'єкт філософсько-правового дослідження / Митна справа. 2012. № 80. Ч. 2. С. 159-165.
124. Попович О. В. Особистість злочинця як соціально-психологічне поняття / Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2012. Вип. № 1. С. 40-50.
125. Попович О. В. Теоретико-методологічний рівень розробки проблеми латентності злочинів / Право України. 1999. № 11. С. 106-111.
126. Профілактика злочинів: Підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. К.: Атіка, 2011. 720 с.
127. Расюк Е. Поняття та кримінологічна характеристика організованої злочинності / Підприємництво, господарство і право. 2010. № 7. С. 147-150.
128. Романов С. Ю. Щодо поняття віктимологічної профілактики злочинів у кримінології / Право і безпека. 2002. № 4. С. 147-150.
129. Розслідування злочинів, вчинених засудженими у місцях позбавлення волі : навч. посіб. / В. К. Весельський, В. В. Пясковський, М. М. Сербін. К. : КНТ, 2008. 194 с.
130. Рощина І. Правові заходи підвищення ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинності / Право України. 2005. № 9. С. 66-70.
131. Скулиш Є. Д., Глушков В. О. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Право і суспільство. 2012. № 2. С. 190-194.
132. Смоленський, Д. П. Віктимологічні чинники групової корисливої злочинності неповнолітніх / Часопис Київського університету права. 2010. № 2. С. 293-296.
133. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Львів, 2010. 22 с.
134. Сосніна О. Злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження / Публічне право. 2011. № 4. С. 379-386.
135. Сташис В. Основні тенденції сучасної злочинності в Україні / Ежегодник українського права: сборник науч. трудов. 2009. № 1. С. 229-247.
136. Стихарна І. С. Характеристика етнічних організованих злочинних груп / Південноукраїнський правничий часопис. 2009. № 1. С. 51-52.
137. Стрельцов Е. Л. Экономическая преступность в Украине: курс лекций / Е. Л. Стрельцов. Одесса: АО Бахва, 1997. 572 с.
138. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти: навч. посібник / Є. Л. Стрельцов. Одеса : АстроПринт, 2000. 476 с.
139. Строїч В. Взаємозв'язки у розвитку організованої злочинності та формуванні кримінальних ринків в Україні / Публічне право. 2012. № 3. С. 233-239.

140. Ступник Я. В., Литвинов О. М. Кримінологічний аналіз механізму протидії наркозлочинності : моногр. Харків : НікаНова, 2012. 193 с.
141. Сердюк П. П. Проблема меж предмету кримінології у сучасній кримінологічній науці / Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии : сб. науч. ст., 2007. С. 297-304.
142. Старков О. В. Криминология: религиозная преступность / О. В. Старков, Л. Д. Башкатов; под общ. ред. О. В. Старкова. СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 386 с.
143. Тацій В. Боротьба зі злочинністю у сфері економічних відносин як вирішальний напрямок діяльності правоохоронних органів / Вісник прокуратури. 2002. № 13. С. 13-18.
144. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам : моногр. Київ, 2006. 456 с.
145. Тимчук О. Л. Злочинність у сучасному світі: кримінологічний аналіз / Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 84-91.
146. Тиндик Н. П. Організаційне та інформаційне забезпечення боротьби зі злочинністю у глобалізованому світі / Митна справа. 2010. № 3. Ч. 2. С. 3-9.
147. Травис Дж. Международные стратегии предупреждения преступности в обществах переходного периода: проблемы и перспективы / Право и политика. 2001. № 2. С. 126-130.
148. Турлова Ю. А. Кримінологічний аналіз сучасного стану екологічної злочинності в Україні / Вісник Національної академії прокуратури України. 2016. № 45. С. 66-72.
149. Турлова Ю. А. Поняття «екологічні злочини»: до проблеми визначення / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. № 6. Том 3. С. 69-72.
150. Турлова Ю.А. Система екологічних злочинів / Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 36. Т. 2. С. 103–109.
151. Турлова Ю. А. Феномен екологічної злочинності: питання кримінологічної дефініції / Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2014. № 66. С. 237-246.
152. Ущатовський В. Ф. Деформація економічних відносин як одна з умов розвитку організованої злочинності / Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. 2004. № 6. С. 110-117.
153. Федоренко Д. Про особливості рівня злочинності в урбанізованих регіонах України / Вісник Академії правових наук України. 2003. № 35. С. 208-218.
154. Филонов В. П. Причины преступности / В. П. Филонов. Днепропетровск, 1996. 200 с.
155. Фролова О. Щодо реформування предмета кримінології / Право України. 2003. № 7. С. 122-123.
156. Христюк О. С. Співробітники та засудженні : проблеми спілкування. Проблеми пенітенціарної теорії та практики. 2000. № 5. С. 158–162.

157. Чечель Н. О. Особа злочинця у кримінології: поняття та типологія / Митна справа. 2011. № 75. Ч. 2. С. 159-164.
158. Чечель Н. О. Поняття причинності в кримінології: деякі аспекти / Форум права. 2011. № 2. С. 963–966.
159. Шакун В. Онтологічний вимір у кримінології / Право України. 2010. № 7. С. 136-143.
160. Шакун В. І. Урбанізація і злочинність : монографія / К. : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 256 с.
161. Шалгунова С. А. Кримінологічне вчення про особу насильницького злочинця : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / Світлана Аполлінаріївна Шалгунова ; Харків. нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2013. 34 с.
162. Шалгунова С. Детермінація кримінального насильства та його соціальні умови / Світлана Шалгунова // Юридична Україна. 2011. № 2. С. 104-111.
163. Шевчук О. М. Державний контроль за обігом наркотиків : моногр. Харків : Право, 2015.
164. Шостко О. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні питання / Право України. 2010. № 2. С. 198-203.
165. Шур Э. М. Наше преступное общество : Социальные и правовые источники преступности в Америке / Э. М. Шур; [пер. с англ. Ю. А. Неподаева]; ред., предисл. В. Н. Кудрявцев. М. : Прогресс, 1977. 326 с.
166. Юзікова Н. С. Сучасна практика становлення європейських країн до вирішення проблем протидії суспільно небезпечним діянням непроволітніх / Право і суспільство. 2010. № 4. С. 168-173.
167. Яковлев А. Гишинский Я.И. Криминология. Теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. Учебник для вузов. СПб.: Изд. Питер, 2002. С. 139-140.

Навчальне видання

Орловський Богдан Михайлович

КРИМІНОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до вивчення навчальної дисципліни для студентів денного
(заочного) відділення економіко-правового факультету
спеціальності 081 «Право» рівня вищої освіти: перший бакалаврський

Підп. до друку 17.02.2020. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 4,88. Тираж 40 пр.
Зам. № 2064.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р. Р 51